SLOVOPROSVITY.COM.UA

БЕЗ МОВИ НЕМАЄ НАЦІЇ!

СЛОВО ПРОСВІТИ

13 (390)
29 березня—4 квітня
2007

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЯКЩО НАМ НЕ БАЙДУЖА ДОЛЯ ДІТЕЙ І ОНУКІВ

Іван ЮЩУК,
професор, заслужений діяч науки і техніки України, член Національної спілки письменників України

Ми мали б говорити про те, як розвивати й удосконалювати виражальні засоби української мови. Наприклад, думати, як утворити назву особи за її належністю до певної країни чи нації. Бо якщо від назви країни *Іран* ми творимо назви осіб *іранець, іранка,* то не знаємо, як утворити такі ж назви осіб чоловічої й жіночої статі від назви країни *Ірак.* Досі остаточно не врегульовано написання *и* та *і* у власних назвах іншомовного походження, вживання літери *ґ* в іншомовних словах. Немає українсько-іншомовних та іншомовно-українських перекладних словників із багатьох мов, зокрема східних.

Тим часом на 16-му році незалежності України, на жаль, нам усе ще доводиться думати про те, як захистити українську мову в українській державі. Ухвалами різних з'їздів, конференцій, зверненнями до владних структур про захист у державі державної мови вже, мабуть, можна було б щільно вкрити всю територію України, а які наслідки? Загроза існуванню української мови не зменшується, а навпаки, дедалі зростає.

Мудро і всеохоплююче сказав колись поет: "У щастя людського два рівних є крила: троянди й виноград, красиве і корисне". Мовою науковою це означає: людина являє собою нерозривну єдність двох начал — духовного й матеріального. Матеріальне нас ріднить із тваринним світом. Людина, як і будь-яка тварина, клопочеться про харч, притулок і самовідтворення. Це фізіологічні потреби. Але не в тому справжня суть людини. У людини в процесі тривалої болісної еволюції виробився не властивий тваринам феномен — духовність. Людина існує не лише в реальному світі, а й у світі своїх уявлень, прагнень, ідей, певних моральних засад, умовностей, у зв'язках з іншими людьми в суспільстві. Рівень духовності суспільства визначається передусім рівнем розвитку його культури, мистецтва.

У державі, в якій ми живемо, постійно йде мова лише про матеріальне — про економіку. Безперечно, розвинена економіка — невід'ємна умова існування суспільства, його добробуту. Але, по-перше, економіка у цій державі існує лише для збагачення мільярдерів, до речі, неукраїнського походження, а не для матеріального забезпечення українців. Наприклад, дешевий газ місцевого видобутку іде на виробничі потреби олігархів, що дає їм скажені надприбутки; а населенню — продають дорогий імпортний газ. Подруге, як віддавна відомо, не єдиним хлібом живе людина.

Проте духовне, визначальне в людській сутності на противагу тваринному, в Україні не лише відсувається на якийсь десятий план, а й нищиться — і нищиться з політичною заповзятливістю. Насамперед українська мова. Чому саме вона? Бо мова — найважливіший засіб формування й утвердження духовності народу. Адже до Бога людина звертається не за допомогою, скажімо, танцю чи образотворчого мистецтва, а саме за допомогою мови. Добрі й злі помисли людина оформляє й усвідомлює в мові.

Самовдосконалюється людина через мову. Мова — основна ознака й основний інструмент саморозвитку і людини, і нації. Оце й треба забрати в людини й нації, щоб їх принизити, їх знищити.

Тому член нині правлячої Партії реґіонів секретар Донецької міської ради заявляє: "В Україні державною мовою повинна бути одна — російська. І так рано чи пізно буде". І цинічно плює в обличчя всім українцям: "Після надання статусу державної російській необхідність розмовляти українською відпаде. Це не мова науки..." У дужках зазначу: перша в світі "Енциклопедія кібернетики" у двох томах на 1158 сторінок вийшла 1973 року в Києві українською мовою, тільки через два роки з'явився її російський переклад. І той шовініст далі поплескує нас по плечу: "Та вона (тобто українська мова) не помре. Нею будуть писати пісні, розповідати анекдоти. Вона стане фольклором". Коли членкиня тієї ж партії Ганна Герман трохи покартала його за нестриманість, він навпростець розкрив плани нині правлячої партії: "Я підтверджую свої слова про те, що російська мова повинна бути державною в Україні. Українська залишиться існувати як мова фольклору, вона не годиться для розвитку науки і міжнаціонального спілкування, тому що її ніхто не знає... А Ганна Герман заплуталася і помилилася, у якій вона партії перебуває і кого вона представляє. Те, що вона собі дозволяє щодо мене як посадової особи, як секретаря міської ради від Партії реґіонів у місті, де перемогла Партія реґіонів, оцінить апарат партії" ("Україна молода" від 24 лютого і від 2 березня 2007 р.).

Керівництво Партії реґіонів не спростувало й не заперечило цих заяв далеко не рядового члена своєї партії. Навпаки, іншими заявами підтверджує це. Так заступник голови фракції Партії реґіонів у Верховній Раді України звинуватив кандидата на посаду міністра закордонних справ у тому, що він "принципово не вживає російської мови", що "коли до нього звертаються російською мовою, він уперто відповідає українською", він "перш за все повинен вивчити російську мову" ("Україна молода" від 17 березня 2007 р.). Буквально днями голова Партії реґіонів і він же керівник уряду заявив, що їхній коаліції потрібна конституційна більшість у Верховній Раді зокрема й для того, щоб... вирішити мовне питання, тобто надати російській мові статус державної.

Закінчення на с. 4

Плакат студентки Лідії Піньковської.
Автор і керівник проекту — Ірина Фаріон, доцент кафедри української мови Національного університету "Львівська політехніка"

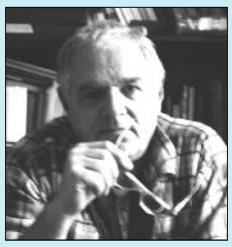

12-13

ТІЛЬКИ В НАШІЙ ГАЗЕТІ! Читайте уривки з роману Юрія ІЛЛЄНКА "Доповідна Апостолу Петру". Такого яскравого, несподіваного, дискусійного твору в українській літературі ще не було!

8-9

ДОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА

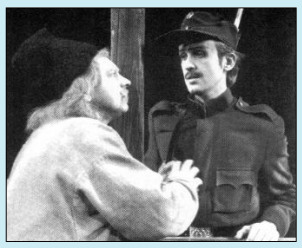

11

ТЕАТР ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Добровільні пожертви "На Кобзареву Церкву": МБФ "Українська Родина" Р/р № 26045200145101 в Подільській філії АКБ "Київ", МФО 320401 ЗКПО 21709106

УСЬОГО НА РАХУНКУ ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ — 807 680 грн. 00 коп.

07013
4 820095 780016

“Істина є донькою часу, а не авторитету”.
Ф. Бекон

СКАЗАТИ ПРАВДУ

ОЧИЩЕННЯ ПАМ’ЯТТЮ...

Костянтин СИТНИК,
академік НАН України

Книжка “Через терни — до України” (К., “Знання України”, 2006) — це наукова праця, але я її прочитав із цікавістю, як белетристику. Добре знаю обох авторів — відомого вченого і громадського діяча, доктора філософських наук, голову правління Товариства “Знання” України Василя Кушерця та знаного письменника, заслуженого журналіста України, багаторічного вченого секретаря правління Товариства Василя Василашка.

Книжка вразила скрупульозним розслідуванням причин трагедій 30-х рр. XX ст., яких зазнав наш народ. Сталіністи шляхом українізації спершу виявили в Україні цвіт національної інтелігенції і безжально винищили найсвідомішу її частину. Вразила масовість репресій: “Із 325 українських письменників, яких друкували в 1930 році, після 1938 року друкували тільки 36”. А які цинічні звинувачення, яке приховування справжніх мотивів розправ! За націоналізм, чомусь “буржуазний”, звісно, український, судили навіть комуністів, та не судили за націоналізм російський. Звинувачували за якесь міфічне шпигунство. А по суті, перед виборами до першої Верховної Ради СРСР потай “зачищали електоральне поле” від “неблагодійних”, тих, хто колись служив УНР, саме існування якої почали викреслювати з історії України.

Читаю у книжці допити в катівнях НКВС і згадую вислів: “Дайте мені справу, а людину я до неї підшию”. І “підшили до справ” людей за “терористичні наміри щодо комуністів і членів Уряду”. Без жодного факту, якому саме місцевому комуністу чи урядовцю за тридев’ять земель, в озброєному до зубів Кремлі загрожув замах! Скажете, маячня? Так, але така маячня слідчих, без адвокатів, була підставою для найсуворішого заочного вироку — розстрілу. Аж через 20 років, після XX з’їзду КПРС, почалася посмертна реабілітація, — з виснажливою, бездушною тяганиною. Спецслужби особливо цинічно брехали про час і причини смертей репресованих, ретельно узгоджуючи під грифом “Цілком таємно” свої позиції від Дніпропетровська до Москви. “Помер від аневризму серця”. “Помер від перитоніту кишечника”. Про те, де трапилася смерть і де поховали, навіть не повідомляли.

Коли я читав наукове дослідження Василя Кушерця “Нездоланність народу”, мене вразили воля до життя, всепереборний оптимізм родини Кушерців та інших родин. Крізь терни терору, підозр і злиднів пробивались вони, сини і внуки “ворогів народу” до маленьких, а потім і великих успіхів, врешті до України, що стала вільною. Василь Іванович простежив долю свого і жінчиного гіллястих родів аж із дореволюційних історичних надр буття. Ціннющий досвід виживання! Показав, яких численних лих і втрат зазнали родини українців на півдні і в центрі України через Першу світову, громадянську війни, через нищення Москвою УНР, через організований режимом Сталіна Голодомор. Подумати тільки: у краї найродючіших чорноземів Черкащини виморювали нерідко до половини-двох третин населення сіл.

Відштовхуючись від дослідження кореневої системи своїх родів, Василь Кушерець заглянув углиб проблеми, спробував дослідити у родах і різних верствах населення історію українського народу й дійшов оптимістичного висновку, що наш народ належить до тих народів, які вже довели свою незнищенність. Гинули обри, орди сарматів, печенігів і половців, переважно кочівників, які мов перекотиполе шукали нових пасовищ і грабежів, а не приростали до рідної землі. Український народ у доступній для вивчення давнині не покидав своєї території, нікого не завойовував, хоча через різні чинники нашого цвіту є по всьому світу. Зберіг наш народ попри драконівські заборони рідну мову, християнську віру, національні традиції. Витримав жорстокі напади і пригнічення. Як певний спадкоємець світової слави Трипілля, державності в могутній Київській Русі, як нащадок мужньої Гетьманщини, УНР і УРСР, наш народ таки виборов свою вільну Україну. Кушерець прагне показати механізм досягнення виживання і успіху, який нелегкий, але достатньо дійовий. І таким чином книжка з трагічною основою, що приречена наче бути книжкою суму, набирає і віддає читачу світло оптимізму.

Сім’я, родичі і друзі Куширця В. Є. 1929 р.
Усіх чоловіків, зображених тут, розстріляли.
Жінок запроторили в буцегарні. Дітей помістили в дитбудинки

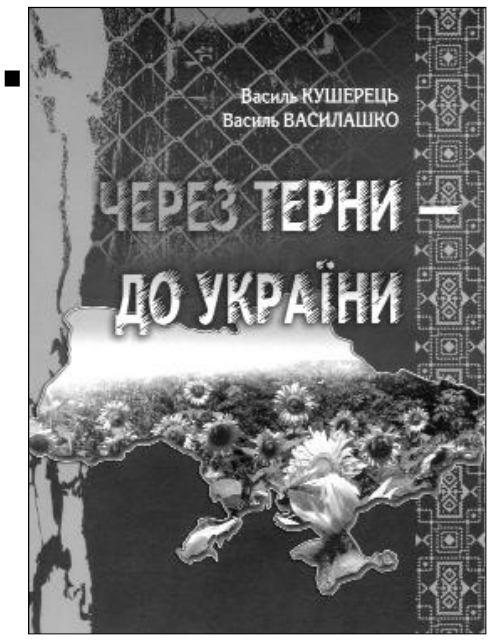

Показ переборення перешкод на цьому шляху не просто цікавий, а й повчальний. Для тих, хто втрапив у біду і не повинен упасти духом, хто має добиватися особистої і загальнонародної перемоги у справі національного відродження. Книжка сприяє очищенню пам’яттю душ зачерствілих забудьків, пробудженню сумління у русифікаторів і яничар, обґрунтуванню непереможності й перспективності розвитку та історичного буття нашого рідного українського народу.

Дочитав я книжку і подумав ось що. Може, і сучасних сталіністів вона не залишить байдужими, і вони колись таки схаменуться, не служитимуть комусь як “сини Отечества чужого”. Добре, якби таку книжку прочитали наші урядовці та депутати, які нерідко думають, що Бога за бороду вхопили і все знають. А головне, щоб це видання було в кожній бібліотеці, щоб його змогла прочитати кожна молода людина, а також доросла, в якої досі пустеля пам’яті про найстрашніші у світовій історії злочини сталінізму.

СЛОВО НЕПЕРЕХІДНЕ

ІЗ «ЧИТАЦЬКОГО ЩОДЕННИКА 90-х» ЄВГЕНА БАРАНА

Микола ВАСИЛЬЧУК,
м. Коломия на Івано-Франківщині

Здається, цей чоловік поставив собі за мету читати книжки в час телевізії та Інтернету, аби цим самим урятувати від зникнення поняття “читач”. Та від простого читача Євген Баран відрізняється тим, що він не просто читає, а фіксує думки про прочитане й доносить їх до інших у вигляді численних публікацій у періодиці, науково-популярних і наукових виданнях. Причому, все це він робить фахово, незалежно від того, написано його текст для газети, чи для солідного наукового збірника. Він дійшов до того рівня майстерності й розголосу, коли в середовищі літераторів стало престижним “потрапити на перо” Євгенові Баранові. Це тому, що критик має добрий художній смак, уміє вхопити головне. Євген Баран, спрагло ловлячи ознаки нового в літературі, має власну думку, яка базується на певних мистецьких орієнтирах, тому й не заперечує сліпо традиційного і не возвеличує бездарного. Тому Євген Баран має моральне право написати: “Ми в цьому житті багато що “забалакали”, тому я волію відкидати **зайві** слова”.

Що це саме так, видно і з нової книги Євгена Барана “Навздогін дев’яностим..: Проза бібліофіла” (Івано-Франківськ: Тіповіт, 2006. — 192 с). Хтось може сказати: про яку новизну тут мова, коли в книжці зібрано матеріали, вже опубліковані в періодиці в ті ж дев’яності. Так, опубліковано, але це зовсім не применшує вартісності книжки. По-перше, витримано певний іспит часом, отож можна подивитися, наскільки критик зумів передбачити те, про що писав колись, і чи оті аванси, роздані молодим, варті були їх самих, уваги критика й читачів. А по-друге, зібрані під спільною обкладинкою ці тексти творять одну з граней літературного процесу, виписану учасником-сучасником. Це вже документ доби, документ переконань і помилок, своєрідний читацький щоденник, написаний не школярем, а кандидатом філологічних наук, доцентом, талановитим літературознавцем і критиком.

Уже сама форма текстів, зібраних у книжці свідчить про те, що автор, який пише передусім для періодики, змушений бути лаконічним, невелемовним. Водночас це сприяє й чіткості формулювань, науково-публіцистичному забарвленню мови. Євген Баран у своїх статтях-візіях часто здійснює первісне освоєння художнього матеріалу, тому нерідко лише окреслює якісь моменти, які згодом отримують розвиток у публікаціях інших дослідників.

Євген Баран відобразив своє бачення окремих теоретичних аспектів новітньої літератури, виступає як автор фейлетонів, а також як людина, яка сказала своє слово про художню прозу та про поезію. Все це структуровано у відповідні розділи. Скажімо, його фейлетони спрямовані на те, аби пролити цебер води на голови надто вже “залітературених літераторів” і дещо остудити їхній запал. Та, звичайно ж, він найбільше своєї праці вклав в осмислення внеску в художню прозу Юрія Андруховича, Богдана Бойчука, Володимира Брюггена, Григорія Гусейнова, Оксани Забужко, Володимира Єшкілєва, Степана Процюка, Василя Слапчука, Петра Сороки, Олеся Ульяненка... У книжці багато уваги приділено поезії Володимира Базилевського, Івана Іова, Ольги Слоньовської, Василя Старуна, Неоніли Стефурак... Тут знайшлося місце й жанрові інтерв’ю, в якому автор має змогу висловити свою точку зору на ті чи інші літературні реалії.

У “Ліричній констатації: Вступі до теми” Євген Баран, ховаючись за маскою іронії, намагається відповісти на питання про доцільність своєї праці: “Літературний процес — фікція. Він забирає здоров’я, нерви. Забирає роки. Тоді ти розумієш, що літературний процес — се болото. Але шкодуєш поривати, бо в болото ти вклав свої роки. Потім виявиться, що вони були найкращими, і ти починаєш облагороджувати процес, який аж ніяк цього не потребує. Бо важливий не він, важливий результат”.

ДОШКА ПОШАНИ

ДВА ЖИТТЯ ІВАНА БАГРЯНОГО

Віктор САВЧЕНКО,
член НСПУ,
м. Дніпропетровськ

Читачеві романів Івана Багряного “Сад Гетсиманський” і “Тигролови”, стає зрозумілим, чому доробок майстра так пильно оберігали від читача. Адже у його творах описані закладини системи, яка проіснувала сімдесят три роки і сім місяців. Змальований кривавий “бульйон”, у якому зароджувалося те звірство, яке обійшлося людності імперії в шістдесят два мільйони смертей (загинув-бо кожен третій). Водночас із правдою тогочасного життя у творах Багряного є приклади великої людської стійкості, як і приклади малодушності й зради. У передмові до одного зі своїх перших творів письменник писав, звертаючись до читача: “Друже мій любий! Прошу, не називай мене поетом, бо це мене жорстоко ображає. Не іменуй мене поетом, друже мій, бо поети нині — це категорія злочинців, до якої я не належав і не хочу належати. Не іменуй мене поетом, бо слово поет скорочено стало визначати: хамелеон, проститутка, спекулянт, авантурник, ледар...

Не іменуй же мене поетом, друже мій. Я хочу бути тільки людиною, яких так мало на світі, я хочу бути тільки нею...”

У видавництві журналу “Бористен” (2006 р.) із нагоди сторічного ювілею письменника вийшла книжка “Січеславці — про Багряного”.

Цей художньо-публіцистичний збірник змусив мене згадати першу радіоінсценізацію уривку з роману “Сад Гетсиманський”, що прозвучала вже в перебудовчий час. Доти про автора майже нічого не було відомо. Через якийсь час побачив світ і сам роман, а згодом і наступний — “Тигролови”.

У час Незалежності на повну потужність запрацювала Фундація Багряного. Вийшов у світ великий том “Публіцистика” (вид. “Смолоскип”, 1996 р.), а потім — два томи “Листування” (вид. “Смолоскип”, 2002 р.).

Книга “Січеславці — про Багряного” — данина пам’яті письменника-патріота, все життя якого було посмуговане стражданнями (туберкульоз, концтабори, цькування). Упорядник Фідель Сухоніс добирав матеріали так, аби охопити весь спектр діяльності Багряного. До книги увійшли листи і твори письменника, а також літературознавців: Миколи Жулинського — письменника й академіка, Марії Дружко — юної поетеси з Дніпродзержинська, письменника Дмитра Нитченка з Австралії, який товаришував із І. Багряним упродовж усього життя. Всього понад двадцять авторських розвідок про письменника-патріота.

ДО ДЖЕРЕЛ

ПРЕЗЕНТАЦІЯ «В ЕКЗИЛІ»

У четвер, 15 березня 2007 року, в залі засідань Головної ради українського товариства охорони пам’яток історії та культури відбулася презентація книжки “Нариси з історії Макарівського району”, ініційована Київськими обласними організаціями Українського товариства охорони пам’яток історії та культури і Всеукраїнської спілки краєзнавців, а також Макарівським районним осередком Всеукраїнської молодіжної громадської організації “Молода Просвіта”.

Наприкінці 2002 року за ініціативи заслуженого художника України Анатолія Марчука, Макарівської райдержадміністрації та районної ради краєзнавці району, серед яких окрім мене були Надія Ащенко — директор Макарівської ЗОШ № 2 I—III ступенів, Діна Нетреба — керівник краєзнавчого клубу “Пошук” центру творчості дітей і юнацтва ім. Д. Туптала, Валерій Обухівський — керівник Бишівського історико-краєзнавчого музею та інші, в складі оргкомітету з відзначення 80-ліття Макарівського району, опираючись на власні багаторічні дослідження, почали підготовку книжки про історію краю. Але керівництво району відмовилося публікувати зібраний дослідниками матеріал, бо він містив багато неприємних висуванцям тодішнього режиму даних, зокрема про діяльність ОУН-УПА тощо. Отже, три роки “Нариси з історії Макарівського району” лежали в рукописі. І лише після перемоги Помаранчевої революції їхнє видання стало можливим.

Презентоване видання — це 464 сторінки про Макарівщину: її історію, сучасність, відомих земляків. 110 нарисів з історії Макарівського району об’єднано в чотири тематичні розділи. Перший — “Із сивини віків” — розповідає про землі у межиріччі Здвижа й Ірпеня від трипільських до козацьких часів, у часи зародження української державності. У другому — “Наша земля — Макарівщина” — подано довідкову інформацію про Макарівський район станом на 1 січня 2006 року. Третій розділ розповідає про відомих людей Макарівщини, які прославили її не лише в Україні, а й далеко за її межами. Останній розділ — “З історії селищ і сіл Макарівщини” — вперше містить історичні відомості про кожен населений пункт району (в алфавітному порядку) станом на 2003 рік. Крім того, тут подано багато тематичних матеріалів, які глибше розкривають події минулого. Завершується книжка розповіддю про помаранчеві події в Макарівському районі, адже вони вже теж стали надбанням історії.

Але мене особисто хвилює той факт, що з початку року припинилася будь-яка, навіть моральна, підтримка краєзнавців із боку райдержадміністрації. В січні до влади в районі прийшли соціалісти і “кризова” коаліція. Хтось із керівництва адміністрації чи районної ради, розкритикувавши нарис про Помаранчеву революцію, заборонив розповсюджувати нашу книжку в сільські школи та бібліотеки. Заступник голови з гуманітарних питань Антоніна Проценко відмову в сприянні проведення презентації “Нарисів з історії Макарівського району” аргументувала так: “Ми їх не видавали, а отже, і презентувати не будемо”. Крім того, вона відмовилася надати книжки на презентацію, яка відбувалася в Києві. З невідомих причин на захід у столицю не прибули також запрошені представники районних ЗМІ, підконтрольних адміністрації. На мою думку, в Макарівському районі знову почався адміністративний тиск і наступ на свободу слова.

І все ж, знаменною подією для громадськості стала презентація “Нарисів з історії Макарівського району”, незважаючи на те, що проводили її фактично “в екзилі”. “Книга — це велике багатство, а в цій книжці зібрано матеріал, який ви не знайдете ні в архівах, ні в бібліотеках, тому що писали її люди, які закохані у свій рідний край, — зазначила, відкриваючи презентацію, заслужений працівник культури України, заступник голови Київської обласної спілки краєзнавців Наталія Булаєвська, — адже автори описували не тільки пам’ятки археології, такі, як городища, Змієві вали тощо, вони описували кожне урочище, яр і навіть берег”.

Дочка відомого письменника, уродженця Макарівщини, Віталія Кулаковського директор музею археології НАН України, кандидат історичних наук Лариса Кулаковська наголосила: “Потрібно все-таки провести презентацію книжки в районі, запросити учнів шкіл, середніх спеціальних закладів, бібліотеки, щоб люди на місцях знали, де було колись неолітичне поселення, і де жили видатні письменники Микола Якович Олійник, Олександр Миколайович Підсуха, Петро Панасович Сиченко та інші. Майбутнє покоління потрібно виховувати саме такими книжками. А те, що вона комусь не сподобалася, — це добре, значить вона справді варта уваги”.

“Наша Україна живе і процвітає лише завдяки таким подвижникам, які тут сьогодні присутні, — сказав почесний гість заходу, уродженець Макарова, народний артист України, лауреат Шевченківської премії Анатолій Паламаренко. — Ця книжка — чергове свідчення того, що в Україні є люди, які вміють вкласти в неї всю свою любов, всю свою одержимість. Вона говорить про те, що на цих одержимих людях, на цих подвижниках будуватиметься майбутнє української України”.

“Мені приємно, що я долучився до цієї книжки, від ідеї зібрати для її написання всіх діючих краєзнавців, до художнього оформлення, — сказав заслужений художник України Анатолій Марчук, — пропоную сформувати і затвердити склад координаційної ради при Макарівській райдержадміністрації та районній раді щодо відродження духовності Макарівщини, щоб надалі сприяти подальшому дослідженню історії, належному вшануванню славетних земляків, формуванню іміджу Макарівщини, що сприятиме культурному та економічному розвитку району”.

Також участь в обговоренні взяли заступник голови Українського товариства охорони пам’яток історії та культури Микола Пархоменко, автор книжки Валерій Обухівський, голова Макарівської районної організації Конґресу Українських Націоналістів Раїса Резніченко, представники інших громадських організацій. У заключному слові заступник голови київської облдержадміністрації Остап Семирак зазначив: “Це добре, що такі книжки виходять. І якщо вона вперше презентується в Києві, то тим більше є привід презентувати її в Макарові. Я з радістю приїду, якщо ви мене запросите”.

Тепер, після таких схвальних відгуків представників столичної творчої і наукової еліти, Українське товариство охорони пам’яток історії та культури і Всеукраїнська спілка краєзнавців мають намір організувати презентацію видання в Макарівському районному Будинку культури.

ТАЛАНОВИТА ЗЕМЛЯ

ЛЕГЕНДИ СКОВОРОДИНІВСЬКОГО КРАЮ

Скільки унікальних місцин у нашій неньці-Україні! Кожен населений пункт манить своєю неповторністю. У кожному місті, містечку, селі, в кожній родині свої легенди, які часом торкають найпотаємніші струни душі, будять найприхованіші почуття, примушують переосмислити сенс буття…

Сковородяни біля дуба-велетня

Коли я взяв до рук книжку Миколи Суботи “Скора вода”, зрозумів, що на її сторінках живе душа українського народу, і що Слобожанщина нічим не відрізняється від моєї рідної Київщини, від Волині, від Херсонщини, що Україна була, є і буде соборною, адже об’єднує її щось набагато сильніше, ніж держава. Її єднає один, спільний і рідний для всіх український дух.

Скажу відверто, я глибоко перейнявся неповторною аурою Сковородинівки, села, в якому спочив славний син України Григорій Сковорода.

У селі ходять містичні легенди про дух філософа, який живе в центрі села, чи то в дуплі дуба-велетня, який буяє посеред панського саду, алеями якого ходив у свої останні дні Сковорода, чи біля пам’ятника йому, який жодного разу не вдалося якісно сфотографувати, чи на самій могилі цього геніального чоловіка, яка зводила з розуму багатьох простих людей і спричинила відтік населення з центру села, чи прямо в панському будинку... Філософією Григорія Савича пронизані всі без винятку місцеві оповідки, про які дізнаємося зі сторінок зібраного автором впродовж усього життя літопису краю: “Що міцніше дуба?”, “Останні цоб, цебе на Муравськім шляху”, “Про козака-німця”, “Зарізали вівцю, а голова мека...”, “Чому Сковорода не писав про жінок” тощо.

Звісно, як зізнається сам автор, основою книжки “Скора вода” є матеріал не з історичних джерел, а з “народної балачки” — побрехеньок, базівок-переказок тощо. Тому достовірність викладеного матеріалу здебільшого викликає сумніви. Проте ця книжка, на мою думку, — невичерпне джерело української народної мудрості. Звісно, цінності їй додають твори самого Григорія Савича Сковороди, вірші місцевої літераторки Тетяни Суботи. Наукового відтінку “Скорій воді” надають нариси кандидата історичних наук Д. М. Дудка — зберігача літературно-меморіального музею Г. С. Сковороди: “Доля портрета Сковороди”, “Село Малижено і Г. С. Сковорода”.

Книжка Миколи Суботи — навчальний посібник із живого краєзнавства. Тут воєдино сплелося все багатство української землі: народні пісні, вірші, сказання, оповідки, легенди. В книжці величезна кількість унікальних фотоматеріалів, безцінні дані місцевої історії, зокрема, списки дворів давно зниклих із карти Смілих хуторів, спогади очевидців багатьох подій.

Я вкотре переконуюся, що найбільша цінність таких книжок як “Скора вода” в тому, що написані вони не істориками, заполітизованими тією чи іншою ідеологією, а простими людьми, які босими ногами стоптували ту землю, про яку вони пишуть.

Останнє десятиліття в Україні спостерігається “краєзнавчий бум”. Одна за одною в світ виходять нові книжки, присвячені історії сіл, селищ, міст, районів, областей. І більшість їхніх авторів — такі ж прості люди, як Микола Субота, який так закоханий у свій рідний край, що готовий всьому світові донести цю любов. І вони її доносять. Жертвуючи своїм вільним часом, витрачаючи власні мізерні заробітки, натрапляючи на опір влади, принижуючись у пошуках спонсорів на видання... І такі книжки друкуються. Незважаючи на тяжке економічне становище, постійну нестачу коштів на видавництво, відсутність авторських гонорарів...

Колгоспний двір на території музею заповідника Г. Сковороди

Це і є процес духовного відродження української нації. Процес, який народжується в таких селах як Сковородинівка, процес, який визріває у такі унікальні книжки як “Скора вода”, процес, який переможно крокує Україною: західною, північною, східною, південною, незважаючи на жодні політичні ігри в Києві.

Не встигнемо й озирнутися, як нове покоління, виховане на таких книжках — великих енциклопедіях малої батьківщини — не цуратиметься рідної землі, як їхні батьки, зазомбовані радянською тоталітарною системою. І наше завдання — донести до них живу історію батьківської землі, цю національну пам’ять, самобутність, допоки її остаточно не знищила стрімко наступальна, і зі сходу, і з заходу, глобалізація.

Матеріали підготував
Євген БУКЕТ,
голова МРО ВМГО
“Молода Просвіта”,
автор-упорядник книги “Нариси з історії Макарівського району”

ЇЇ ПРОЗА — НЕВИЧЕРПНЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ДРАМАТУРГІЇ

Марія ВИШНЕВСЬКА,
театрознавець

21 березня минуло 65 років від дня смерті видатної української письменниці Ольги Юліанівни КОБИЛЯНСЬКОЇ. Вона народилася 27 листопада 1863 року в містечку Гура-Гумора (нині м. Гура-Гуморулуй, Румунія), яке тоді було на окраїні колишньої Австро-Угорської імперії, в сім’ї дрібного урядовця Ю. Кобилянського. Але їй судилося прославити на цілий світ Буковинський край, а її проза стала невичерпним джерелом для драматургії. Вистави за інсценізацією творів Ольги Кобилянської стали не тільки візитівкою Чернівецького музично-драматичного театру ім. О. Кобилянської, а й справжнім мистецьким надбанням, яке довгі роки визначало його творче обличчя.

“Земля”. У ролі Івоніки нар. арт. УРСР П. Нікітін, у ролі Михайла В. Сова. 1980 р.

ЧЕРЕЗ ТЕРНИ ДО ВЕРШИН “РОЗУМОВОГО РОЗВОЮ”

Велика родина Кобилянських, яка приїхала до Буковини з Галичини, не спроможна була дати належну освіту всім шістьом дітям. Чотирьох синів батьки послали на навчання до гімназії, а на дівчат, Ольгу та Євгенію, очікувала доля добрих господинь, матерів, які мали б займатися хатніми справами. Тому, незважаючи на те, що з юних літ у душі Ольги Кобилянської жило прагнення до освіти, до активної творчої праці, вона закінчила лише чотири класи народної школи, здобувши, за її висловом, основу “для дальшого розумового розвою”.

Із сторінок щоденника Ольга Кобилянська перед нами постає вразливою й емоційною натурою, то природно, вона багато займалася самоосвітою. Для молодої дівчини це був єдиний шлях культурного зростання, літературного розвитку, і Ольга Кобилянська відважилася стати на прю не тільки з власним батьком, який був суворою на вдачу людиною, а й із суспільно-політичними обставинами, які обмежували заскорузлими традиціями і прирікали жінку на духовне животіння.

Молода Кобилянська захоплювалася творами з соціології, політології та філософськими трактатами, шукала себе в музиці (грала на фортепіано, цитрі, дримбі), непогано малювала і грала в театрі. Вона навіть хотіла стати професійною актрисою, але все-таки віддала перевагу літературі.

ЗА ЖИТТЯ ПИСЬМЕННИЦЯ НЕ ПОБАЧИЛА СВОЇХ ГЕРОЇВ НА СЦЕНІ

Захоплення О. Кобилянської театром позначилося на її літературній творчості. Її повісті й оповідання дуже близькі до драматургічних творів. Сюжети сповнені драматизмом і насичені майстерно виписаними діалогами. Персонажі наділені індивідуальними рисами характеру, драматичні колізії побудовані за всіма законами драми. Це відчувала і сама письменниця. Тому ще за її життя були спроби інсценізації деяких творів. На прохання Ольги Юліанівни у 1913 році мала намір інсценізувати повість “В неділю рано зілля копала...” Леся Українка, але на перешкоді стала хвороба, яка завадила цим планам.

Косівським аматорам вдалося перекласти повість “В неділю рано зілля копала...” на сценічну мову і зреалізувати прем’єрну постановку драми до 35-річного ювілею літературної діяльності О. Кобилянської. Важко сказати наскільки вдалою була інсценізація, оскільки рукопису так і не видано.

Ольга Кобилянська

У 1936 році повістю “В неділю рано зілля копала...” вперше зацікавилися митці буковинського українського театру під орудою Сидора Терлецького та Івана Дудича. Вони доручили зробити інсценізацію повісті місцевому письменнику Іларію Карбулицькому. Він із дозволу письменниці відразу взявся до роботи. В своїй інсценізації автор, ідучи за оригіналом повісті, зробив акцент на соціальній нерівності між різними верствами тодішнього суспільства. Через брак коштів для постановки, вона так не була зреалізована на сцені. А 1939 року через утиски румунської влади припинив своє існування й театр. Рукопис інсценізації зберігся і зараз знаходиться у фондах Чернівецького літературно-меморіального музею О. Кобилянської.

Уже після возз’єднання Буковини з Радянською Україною знову звернулися до ідеї інсценізації повісті “В неділю рано зілля копала...” А зреалізувати її взявся тоді молодий буковинський журналіст, а нині відомий письменник Володимир Бабляк. Порадившись із письменницею, він відразу приступив до роботи. І через деякий час читав свій варіант інсценізації Кобилянській. Окрилений запевненнями письменниці, що його робота була вдалою, Бабляк віддав рукопис прологу до драми в редакцію альманаху “Вільна Буковина”. 1941 року пролог навіть вийшов друком. Проте з часом письменник скептично оцінив свою спробу, переосмислив слова Ольги Кобилянської. “Якби це трапилося тепер, — писав пізніше В. Бабляк, — я б її тихі добрі слова розшифрував так: коли мені було стільки років, скільки тобі, юначе, я теж робила дурниці... Але тоді вибіг за двері ощасливлений. А сьогодні, перечитуючи те, що мав зухвалість показувати їй, паленію від сорому”.

“У неділю рано зілля копала...” У ролі Дубихи М. Чаплинська, у ролі Тетяни засл. арт. УРСР В. Зимня. 1955 р.

“ЗЕМЛЯ” ЗАПОЧАТКУВАЛА МИСТЕЦЬКИЙ ЛІТОПИС БУКОВИНИ

Незважаючи на те, що інсценізувати намагалися переважно повість О. Кобилянської “В неділю рано зілля копала...”, вперше на сцені професійного театру з’явилися герої повісті “Земля”. Інсценізацію і постановку спектаклю на сцені Чернівецького обласного драматичного театру, який саме повернувся з евакуації, здійснив 1947 року художній керівник театру Василь Василько. Обробку народних мотивів у виставі здійснив композитор Б. Крижанівський, а сценічне оформлення створив художник О. Плаксій.

У виставі “Земля” вперше яскраво засяяли зірки акторів буковинської сцени В. Сокирка, Ю. Величка, П. Міхневича, М. Кисельової та К. Ципи. Загалом, вистава стала визначною подією не тільки в громадському житті краю, а й у житті творчого колективу. 1954 року театру було присвоєно ім’я О. Кобилянської. А виставою “Земля” було започатковано своєрідний мистецький літопис Буковини за творами буковинських авторів.

Від першої постановки “Землі” минуло майже 20 років. За цей час змінилося не одне покоління митців, перш ніж чернівецький театр удруге звернувся до інсценізації В. Василька. Режисер театру, нар. арт. УРСР Є. Золотова, продовжуючи традиції закладені В. Васильком, спробувала 1980 року за допомогою сучасних засобів сценографії створити узагальнено-символічний образ вистави, де акценти були зроблені на важливих ідейно-художніх епізодах. Режисер і художник (засл. художник УРСР В. Лассан) відмовилися від традиційного сценічного оформлення і вдалися до лаконічної, образної та функціональної сценографії, на перший план виступили цікаві людські характери, створені акторами театру і насамперед образ Івоніки у виконанні нар. арт. УРСР П. Нікітіна.

Майстерно відтворені масові сцени, виразні мізансцени чітко спрацювали на надзавдання режисера, за яким основним героєм вистави став народ. Це був новий погляд буковинських митців на твір Ольги Кобилянської.

ПЕРШОПРОЧИТАННЯ “У НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЛЯ КОПАЛА...” НАЛЕЖИТЬ НЕ ЧЕРНІВЧАНАМ

Відразу після постановки спектаклю “Земля” В. Василько 1949 року зробив начорно інсценізацію повісті “В неділю рано зілля копала...” і розробив свої режисерські нотатки до неї. Але остаточний варіант п’єси драматург завершив 1953 року.

Перше сценічне прочитання п’єси В. Василька належить не чернівчанам, а московському циганському театрові “Ромен”, прем’єра якого відбулася в 1952 році. Щоправда, москвичі не тільки змінили саму назву п’єси: у них вона вийшла як “Девушка счастье искала”, а й настільки переробили саму інсценізацію на циганський лад, що автор навіть висловив театрові своє невдоволення.

Серед українських театрів пальма першості у сценічному прочитанні належить Бердичівському українському драматичному театрові, який поставив п’єсу 1954 року.

На чернівецькій сцені інсценізація з’явилася тільки в 1955-му. Здійснив її постановку тодішній художній керівник театру Б. Борін. Завдяки його режисерській розробці спектаклю в цілому й чітко поставленому надзавданню кожному виконавцю, режисерові вдалося в тісній співпраці з художником Г. Нарбутом, композитором І. Шамо та балетмейстром О. Терещенком створити справжній реалістичний шедевр, у якому вони загострили соціальне звучання твору. “Композиційна чіткість, романтичне забарвлення, тонка поетичність, виразність і емоційна піднесеність характеризують цю інсценізацію”, — зазначали відразу після прем’єри критики й науковці. Вистава мала довге сценічне життя, її ставили понад 500 разів. Невід’ємною складовою успіху вистави був талановитий ансамбль акторів-виконавців головних ролей: Г. Янушевич, П. Міхневич, М. Шутько, В. Зимня, О. Садовникова. Попри всі застороги вистава стала справжнім мистецьким надбанням творчого колективу театру. Пізніше театр ще двічі звертався до інсценізації В. Василька “У неділю рано зілля копала...”

“Вовчиха”. У ролі Зої Жмут нар. арт. УРСР Г. Янушевич. 1963 р.

1984 року нею скористався головний режисер театру, нар. арт. УРСР К. Пивоваров. За жанром його спектакль був означений як “легенда” і відповідно романтичного трактування набув сюжет та образи його героїв. Режисер будував виставу в двох площинах: епічній і драматичній. Носієм епічного, романтичного у виставі був образ Маври, драматичного, фатального кохання — Туркиня (Тетяна). Завдяки розвитку дії в межах цих двох полюсів, нова сценічна інтерпретація “У неділю рано зілля копала...” стала сучасним гімном незбагненного, але трагічного кохання. Музика, яку написали Жанна та Левко Колодуби, визначала стиль вистави як фольклорно-етнографічну стихію.

Майже через 10 років, 2003-го до 140-річчя від дня народження О. Кобилянської, засл. арт. УРСР О. Мосійчук втретє поставив виставу “В неділю рано зілля копала...” В. Василька за О. Кобилянською.

КУЛЬТОВИЙ СПЕКТАКЛЬ

Готуючись до 100-річчя від дня народження О. Кобилянської, 1963 року Чернівецький музично-драматичний театр ім. О. Кобилянської втретє звертається до творчості своєї патронеси. Актор театру, нар. арт. УРСР Олександр Ананьєв взявся за інсценізацію новели з народного життя “Вовчиха”. Для реалізації свого задуму і втілення провідної теми оповідання — морального виродження людини, яке було зумовлене жадобою збагачення, — автор частково використав мотив оповідання “Банк рустикальний”, а для правдивого відтворення подій Першої світової війни — “Лист засудженого вояка до своєї дружини”. Майстерне поєднання автором у сценічній драмі згаданих літературних творів письменниці, надало його п’єсі соціального звучання, а вчинкам головної героїні Зої Жмут (нар. ар. УРСР Галина Янушевич) — психологічної вмотивованості. Автору інсценізації в тісній співпраці з режисером-постановником, нар. арт. УРСР Є. Золотовою та художником О. Плаксієм вдалося створити на сцені справді народну соціальну драму. Вистава “Вовчиха” була удостоєна найвищої нагороди на Республіканському огляді кращих творчих робіт сезону 1963—1964 років.

“КАТАСТРОФАЛЬНИЙ” БІЛЬ

Востаннє театр звертався до творчої спадщини своєї патронеси у 2005 році. На постановку інсценізації роману О. Кобилянської “Апостола черні” керівництво театру запросило одного з провідних режисерів України Олександра Дзекуна. Але незважаючи на те, що роман письменниці порушує філософську проблему смерті, (в ньому багато цитат із Ніцше, Біблії), містичний твір О. Кобилянської не був належно зреалізований. Творчий колектив виявився не готовим до такої серйозної роботи. А на переконання режисера-постановника, “вистава готувалася для звіту, для заспокоєння чиновників”, а можливо, й ЗМІ, які частенько дорікали театрові на відсутність творів патронеси. “Я їду з важким відчуттям. Я помилився. Мені здавалося, що зможу надихнути, зацікавити людей. Цього не сталося. Я переоцінив свої сили”, — зізнався в інтерв’ю чернівецьким журналістам О. Дзекун. У його словах “відчувався глибокий, як писала О. Кобилянська, “катастрофальний” внутрішній біль”.

“Музика вимиває геть із душі пил буденного життя”.
Бертольд Ауербах

СОНЦЕ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

Валентина Кузик, Лариса Бухонська, Рада Лисенко, Антон Муха, Геннадій Ляшенко

Хвилини прекрасного

ВШАНУВАННЯ

Ольга СКРИПКІНА
Фото **Олександра ЛИТВИНЕНКА**

Так назвав Костянтин Станіславський українського композитора, етнографа, піаніста, педагога, хорового диригента, громадського діяча, основоположника української класичної музики, засновника національно-музичної творчої школи — Миколу Віталійовича ЛИСЕНКА. Його опери “Різдвяна ніч”, “Утоплена”, “Тарас Бульба”, “Наталка Полтавка”, “Енеїда”, “Ноктюрн”, дитячі опери “Коза-Дереза”, “Пан Коцький”, “Зима й Весна”, інтерпретації “Кобзаря” Т. Шевченка та обробки усної народної творчості по праву можна назвати надбанням світової культури.

22 березня ми відзначали 165-річницю від дня народження маестро.

Вшанування майстра розпочали 1—6 березня Всеукраїнським музичним фестивалем “Лисенківська весна” в Національній філармонії України. За сприяння і підтримки Блоку Юлії Тимошенко 19—23 березня тривали “П’ять вечорів виконавського мистецтва” з Київською середньою спеціальною музичною школою-інтернатом імені М. В. Лисенка, яка заснована композитором як музично-драматична 1904 року. 29 березня свій концерт у колонному залі влаштував і Фонд Людмили Кучми “Україна”.

Вклонилися видатному митцю Міністерство культури і туризму спільно зі Спілкою композиторів, поклавши квіти до пам’ятника маестро, а Національна музична академія України імені П. І. Чайковського відвідала могилу метра. Також у малому залі консерваторії повну Лисенківську програму грала учениця Ради Остапівни Лисенко (онуки Миколи Віталійовича) й аспірантка НМАУ Аліна Халікова.

Пройшло і традиційне (вже 25) вручення премії М. В. Лисенка. Нинішніми лауреатами стали професор і музикознавець Антон Муха та художній керівник і диригент муніципального хору “Хрещатик” Лариса Бухонська.

Премія заснована спільно Сілкою композиторів і Міністерством культури і вперше її вручено в 1983 році, розповідає ***завідувач Музею імені Миколи Лисенка Роксана СКОРУЛЬСЬКА*** і додає: “Сьогодні для нас надзвичайно приємний день, і не лише тому, що ювілейна дата від дня народження Миколи Лисенка. Цей рік навдивовижу врожайний на Лисенківські заходи. Ми радіємо, бо був період, коли Музею доводилося смикати людей, аби щось зробити”.

Найпершим подарунком лауреатам став останній роман відомого покійного прозаїка Василя Шевчука “Страсті за Миколаєм”, виданий “Пульсарами”. Це останній твір письменника, який зберегла і принесла у видавництво його дружина пані Валентина. Сприяв виходу у світ книжки й Музей імені Миколи Лисенка, який надав документальні матеріали і фотографії. Тому читачі зможуть не лише ознайомитись із романом, а й із життям композитора, розповіла ***директор видавництва Лариса КОПАНЬ.***

Валерій СТАСЕВИЧ, перший заступник міністра культури і туризму: “Гордий тим, що в нас є такі люди, що вони працюють на наше українське мистецтво. І ми їм за це дуже вдячні. Надалі ми будемо знаходити можливості підтримувати молодь, відомих майстрів. Це наша постійна робота”. Так Валерій Стасевич розповів, що цього року в Києві пройде Міжнародний конкурс імені Миколи Лисенка в чотирьох номінаціях: скрипалі, віолончелісти, піаністи і солісти. Відповідний комітет уже створено.

Ганна ГАВРИЛЕЦЬ, голова журі премії, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, заслужений діяч мистецтв України: “На премію М. В. Лисенка завжди маємо багато претендентів: це і композитори, і музикознавці, і виконавці. Правда, останнім часом мало представлено композиторів. Хотілося б, аби вони були активнішими. Цьогорічні лауреати: видатний музикознавець і корифей музикознавчих наук Антон Муха і керівник прекрасного колективу — камерного хору “Хрещатик” — Лариса Бухонська. Важко, звичайно, було визначати кращих, але існують моменти, коли рівень майстерності настільки високий, як у випадку з Ларисою Бухонською, що рішення ухвалюємо одностайно. Я дуже тішуся з того, що маємо прекрасних лауреатів, але хвилює питання про надання премії статусу державної в галузі музичного мистецтва з окремими номінаціями й відповідним фінансуванням. Ми звертатимемося з цього приводу до міністра культури”.

Виступає хор “Хрещатик”

Лауреат Лариса БУХОНСЬКА з музикою на “ти” 45 років. Заснувавши 9 квітня 1994 року нині вже муніципальний, а тоді аматорський хор “Хрещатик”, міжнародне визнання вже має: “Хрещатик” володар Гран-прі VII Міжнародного хорового конкурсу в м. Слайго в Ірландії (1994 р.), III премії XVII курсу ім. Б. Бартока в м. Дебрецені в Угорщині (1996 р.), I премії у фолькпрограмі на I конкурсі імені Ф. Мендельсона-Бартольді в м. Даупфеталь у Німеччині (1996 р.); II премії на XXI Міжнародному конкурсі православної музики в м. Хайнувка в Польщі (2002 р.), учасники міжнародних фестивалів: II Всеросійського конкурсу ім. О. Кошиця в Москві (2000 р.); Днів культури Києва в Москві (2001 р.); III хорового фестивалю в м. Щецін у Польщі (2002 р.); XXI Міжнародного конкурсу православної музики в м. Хайнувка у Польщі (2002 р.); “Festival International de Musique Universitaire” в м. Белфорд у Франції (2003 р.); мають чимало відзнак і дипломів. “Найважче здобувати визнання серед своїх колег, у себе вдома, — розповідає Лариса Бухонська. — За кордоном ти можеш бути цікавим як представник країни, а тут маємо чимало прекрасних хорових колективів, конкуренцію, яка, безперечно, потрібна, бо інакше не рухатимешся далі. До премії М. В. Лисенка йшли 13 років. Спочатку як любительський хор, згодом — як професійний. Тож якщо мені доведеться залишити цю справу, я завершу її якнайкраще”.

Сергій Коротенко й Анастасія Димова виконують твори М. Лисенка

Лауреат Антон МУХА за плечима має 60 років музичної діяльності та 45 — академічної: “Для мене сьогоднішній день — велике радісне свято. Я вважаю за честь для себе носити звання лауреата премії імені М. В. Лисенка, образ, ім’я та діяльність якого — великий взірець і незмінний дороговказ для всіх українських композиторів”.

«ХОККАЙДО НАГАДАВ ПРО УКРАЇНУ...»

Цей рядок із поезії Людмили СКИРДИ в книжці “Чарівна мушля”, яка вийшла в Японії. Відома українська поетеса, книги якої перекладені багатьма мовами, учений-літературознавець, есеїст, громадський діяч, п’ять років вивчала культуру Країни Східного сонця.

Про незбагненне японське диво говорять, що хоча ця країна одна з найбільш високорозвинутих, вона зуміла зберегти все найцінніше зі свого національного духовного скарбу.

Телекомпанія NHK бере інтерв’ю у Людмили Скирди та в посла Юрія Костенка

— Останні п’ять років я провела в цій країні. Мій чоловік був Послом України в Японії і мені пощастило дуже добре пізнати цю країну, відвідати майже всі реґіони та познайомитися з безліччю цікавих і талановитих людей. В Японії у мене вийшло чотири книги: три — мої власні, і переклад прози її величності Імператриці Японії Мічіко українською мовою.

— У Вас є прегарна поезія про свято в Імператорському Палаці. Коли б не вся ця східна архітектура, яку описуєте у вірші, і присутність імператора, то мальви і зозуля, які живуть у поетичних рядках, — це ж про нас? І хоч то зовсім різні культури, але якщо сіється по всьому світу ця мальва, то щось нас об’єднує?

— Можливо, ця думка парадоксальна, але у нас багато спільного. Насамперед лагідність, ліричність, притаманна українському характерові, прагнення краси, вміння зробити своє середовище гарним. Пригадуючи своє дитинство (воно минуло в селі), я згадую квітники моєї бабусі та наших сусідів, вони були такі розкішні, що ми могли в них загубитися. Це якісь ліси квітів, щось неймовірно прекрасне! І різнокольорові гами, і різні сорти, і запахи... Цей вечірній запах матіоли чи петунії — усе це присутнє в Японії. У них генетичне прагнення зробити своє середовище красивим. У цій країні ви не знайдете жодного під’їзду (де б ви не були — чи в Токіо, чи в селі, чи в якомусь маленькому містечку), де б не стояли сезонні квіти щороку і щодня. І це робить не комунальна служба — будинок прикрашають самі мешканці.

— Я спробувала так прикрасити навіть не під’їзд, а коридор біля квартири — виставила вісім горшків, які постояли чотири тижні, а потім вони почали зникати і мені довелося занести решту в квартиру.

— Шкода, *(сміється),* це теж наша біда. А ось в Японії це пов’язано з релігією, бо за їхніми віруваннями все, навіть камінь, має свою душу, ауру, власну енергетику. Чим більше живої енергетики довкола людини, тим легше жити. Ось що мене страшенно дивувало: ідеш вулицею, бачиш маленьку стару хатинку (Токіо складається з хмарочосів і маленького приватного сектора будиночків), а на ній написано “Королівський двір” або “Принцес-плаза”. Виявляється, це програмування життя через назву. Якщо будинок не буде гарно названий, причому не просто, а так, як я навела вам за приклад, удача, успіх, щастя не відвідають його. І тому квіти, гарна назва — цього досить для повного щастя, і це всюди, на кожному кроці.

— На жаль, у нас побутує інше: високі паркани, злі собаки і вічні скарги: ми такі бідні!

— І назви: Чорнолісся і таке інше. Недавно довелося мандрувати Полтавщиною і я вражена назвами сіл. За японською філософією ці назви не мають права на існування. Там тільки назви квітів, чогось гарного, доброчинностей. Жодної назви, яка несе хоч крихту негативу.

— Але така історія прокотилася нашими ланами, саме вона й породила ці назви... А ось чи допомагає японцям таке програмування?

Ярмарок японських віял у Кіото

— На 150 відсотків! Я в це вірю також. Адже справа не в тому, що ти справді король, а в тому, як ти себе бачиш і відчуваєш у світі. Можна бути щасливим, живучи в дуже скромних умовах і сприймаючи це не як ґанж чи покарання, а як гармонійне життя. В Японії життя надзвичайно складне. Здебільшого люди живуть у маленьких помешканнях, самі японці називають їх “кролячими норами”. Можете собі уявити: десять квадратних метрів, практично відсутні меблі, сплять тільки на підлозі, дуже аскетичне життя, ніяких зайвих предметів, тим паче предметів розкоші, але ставлення до цього нормальне. Вони вважають, що так можна жити.

— За цього аскетизму, важкого життя, Ви хочете сказати, що вони уникають депресивних станів, відчуття невдоволеності життям, з посмішкою дивляться на оточуючий світ?

— Так, найгармонійніша нація в світі! Щасливішого народу не довелося бачити. Кожна людина в спілкуванні випромінює таку непідробну радість, що це не можна передати словами, це не піддається жодному аналізу, це якесь диво. Коли я приїхала до Японії, то думала, що вся Азія така, що це характерні риси всього того реґіону: ввічливість, теплота, уважність, прагнення допомогти на кожному кроці. Аж ні, це лише в Японії. Ось, наприклад, ти запитуєш: як пройти? Тобі довго не пояснюватимуть, а беруть за руку і ведуть, як би це далеко не було.

Істотна частина існування кожного японця — здоровий спосіб життя. Вони надзвичайно багато працюють, можливо, набагато більше, ніж будь-яка інша нація. Щодня кожен перепрацьовує тричотири години, які оплачуються. Але ніхто не піде з роботи, не перевиконавши норми. Немає негаторства, є педантизм. Усе зробити і якнайкраще. Зрозуміло, що вільного часу в них дуже мало. Дорога додому забирає півтори-три години. Тож здоровий спосіб життя — це дієти, дуже продумане харчування, причому, страву ніколи не готують на два дні. Вони не уявляють баняка голубців або печені на три дні, все купують невеликими порціями. Продукти надзвичайно дорогі: яблуко чи помідор — долар, так само картоплина чи огірок. Ми навіть уявити собі цього не можемо. У них усе маленькими порціями, свіже, переважно морські продукти, риба, овочі, фрукти, ніякого об’їдання... І, звичайно, спілкування з природою. Як тільки з’являється можливість, вони їдуть на річку, узбережжя, в ліс...

— Перепрошую, і в їхніх градоначальників немає такої жадібності, побачивши зелений куточок природи, одразу його знести і побудувати там будинок?

— Якби хтось таке зробив, я не уявляю, яким би був громадський резонанс подібної акції. Там не те що куточок, а навіть дерево ніхто не має права зрізати. Будують готель, і якщо на території цього майданчика стояли дерева, вони будуть вписані в архітектуру, хоч би й проростали крізь стелю.

Щорічний спектакль гейш і майко “Міяко” у Кіото

Квітка імператорської родини — хризантема. Вся символіка Японії пов’язана з квітами, у них немає орлів, вепрів, тигрів, левів. Квіти культивуються і складають дуже важливий компонент духовного існування людини, тому що людина в Японії не може існувати без квітки; японці купують вазони, щось садять, створюють ікебани, для них це дуже важливо.

— А як ставляться там до митців, із такою ж любов’ю, як до природи?

— Це тема окремої і дуже довгої розмови. Ніде в світі так не шанують митців, як у Японії, вони мають титул національного скарбу. Це майстри, які представляють стародавнє мистецтво: театр кабукі, порцеляну, різні види і сорти кімоно. Це ті ремесла, які народжуються в родині, не передаються за межі, і 8-10 поколінь продовжують цю традицію. Як правило, найвизначніші майстри, які представляють такі мистецтва, мають титул національного скарбу. Вони повністю на утриманні держави. Звичайно, вони не купують собі палаців у верхів’ях Луари, а живуть дуже скромно, тому що знають, — за них платить держава.

— А соціальний захист інших категорій населення, скажімо, інвалідів?

— Усі будинки інвалідів за межами Токіо в зелених, надзвичайно красивих зонах, спеціально збудовані приміщення для каталок, візочків, — усе продумано до дрібниць. Розкішних інтер’єрів там не побачили, але пацієнтів, образно кажучи, там носять на руках. На кожного дві персони обслуговуючого персоналу, повністю на утриманні держави, можливо, є й інші, розкішні приватні, але ті, що я бачила, дуже комфортні. Гарно годують. Усі добре себе почувають, усміхаються, не відчувають своєї непотрібності, ушкодженості.

Японію відкриваєш пласт за пластом. Коли приїздиш, здається, ти все зрозумів. І, проживши півроку, бачиш, що не зрозумів, а за рік збагнеш, що нічого взагалі не знаєш.

Увесь цей час я думала, а що нам заважає бути такими? Але зрозуміла, що перенести цей досвід неможливо, тому що цей генетичний код, національний менталітет формувався не сьогодні і не вчора, а віками. Був надзвичайно важкий період в історії Японії Сьогонато. Золотий вік закінчився, прийшли дужі, сильні, енергійні молоді князі. Імператорський двір, який створив колосальну культуру (якою нині живе ця країна), творив її чотири століття без війн. Їх усунули, сказавши: ми будемо здійснювати реформи і жити по-новому. Реформи здійснювалися мечем, ось завдяки чому, наприклад, сформувалася виняткова ввічливість японського народу. Якщо в селі князь проходив вулицею і хтось не впав навколішки і не вклонився, людині рубали голову. Це був страшний урок для родини. Минуло сім століть, ми маємо феноменально ввічливу націю, страшний момент відійшов, але генетична здатність радіти контакту і вітати людину залишилася.

— Але ж це жахливий звичай, як він не пригнітив самої нації, не перетворив на рабів?

— Мова не про закріпачення нації (щоденне приниження — ось що пригнічує), а мова про виховання, кодекс етикету, те ж саме, коли в інших народів рубали руку за крадіжку, як це було в Китаї, і люди не крадуть. В Японії теж не крадуть, не брешуть і не сваряться.

— Чи поралися Ви по господарству в кімоно, або хоч приміряли його?

— У мене навіть є вірш про кімоно, звичайно, це дуже незручний одяг. Я пригадую зустріч із кіноактрисою, вона така красива. Я кажу: “О, яка краса!”, а вона: “О, як незручно!”

— А колекції ляльок, які збирають чи не в кожній японській родині?

— У тих, де є дівчатка, збирають колекцію — це імператорська родина з ляльок. Їх виготовляють лише спеціальні майстри, які вчаться цьому від своїх предків. Колекції виставляють навесні на спеціальне свято дівчаток у всіх вітринах магазинів, вдома, запрошують гостей. Вони передаються з родини в родину. Я бачила колекції, яким чотириста років. Вони зберігаються в коробочках, загорнуті в спеціальні тканини, їх виставляють на тиждень, а потім знову ховають, і все це лежить до наступного року. Вважають, якщо немає такої колекції в хаті, то дівчинка не буде щасливою. Ставлення до дітей у японців надзвичайне. Мама перебуває з дитиною в найтіснішому контакті, носить її на собі або возить у візочку не менше, ніж три роки, а то й п’ять. Як вважають японці, за цей час дитина одержує любов і теплоту. Якщо порівняти з нашими традиціями, то молоді батьки найчастіше відправляють дитину в садочок чи до дідуся й бабусі та продовжують кар’єру. Це колосальна помилка. Бо дитина зовсім інша, коли вона з мамою, я не бачила жодної, яка б плакала і жодної мами, яка б гримала на дитину. Це щебет! Діти гарні, доглянуті. Малесенькі японські мами несуть на собі опецькуватих хлопчиків і дівчаток. Тому що мама дає дитині те, чого не дасть жодний садочок чи бабуся. Біологічне, духовне, вражаюче відчуття затишку оборони, прихистку. І дитина росте без комплексів, спокійна, впевнена в собі, щаслива.

Спілкувалася
Валентина ДАВИДЕНКО

“Перша прикмета освіти — знати минуле і сучасне свого народу”.
Іван Франко

СЛОВО ПРОСВІТИ

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Остап Лапський, перший український поет зарубіжжя — лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, прийняв у себе у Варшаві журналіста “Слова Просвіти”. Читайте перше в українській пресі інтерв’ю нового лауреата і сторінку його поезій.

КИЇВСЬКІ МЕЦЕНАТИ

ЛУК’ЯНІВСЬКА ШКОЛА ДОМОВОДСТВА

Дмитро МАЛАКОВ,
заступник директора
Музею історії Києва

Сто років тому Лук’янівська поліційна дільниця Києва починалася від Обсерваторної вулиці й простягалася між Брест-Литовським шосе й Глибочицею у бік Сирця. Віддалена від центру частина Лук’янівки — район вулиці Нагірної, Татарка, долина Сирця — вважалася дачною околицею. Серед мешканців Лук’янівки помітно виокремлювалася так звана трудова інтелігенція. Це художники А. Крюгер-Прахова, В. Менк, О. Мурашко, В. Орловський, М. Пимоненко, І. Селезньов, письменники І. Нечуй-Левицький та О. Пчілка, громадський діяч І. Щітківський, композитори Г. Бобінський, М. Леонтович і К. Стеценко, архітектори Е. Брадтман, В. Даміловський, В. Моцок, біолог М. Кащенко, інженери Є. Патон і С. Тимошенко, а ще — десятки лікарів, учителів, адвокатів, журналістів. Усі вони були небайдужими, свідомими громадянами, прямо чи опосередковано впливали на суспільне життя міста, сповнене соціальних протиріч. Останні особливо посилилися під час революційних подій 1905—1907 років і після них. На Лук’янівці було кілька військових казарм, сиротинців. Долею останніх переймалося заможне жіноцтво.

На початку 1911 року Лук’янівське дамське попечительство про бідних при парафіяльній церкві св. Федора ініціювало створення жіночої практичної школи домоводства. До наглядового комітету увійшли інженер шляхів сполучень Олексій Якубенко, дружина голови Київського окружного суду Єлизавета Грабар (їхній модерний особняк на вул. Мельникова, 8, зберігся), настоятель церкви св. Федора священик Ісаакій Тарасевич та інші впливові парафіяни.

Землю під будівництво нового закладу надав почесний голова наглядового комітету Олексій Федорович Якубенко. Варто нагадати: це він, член Старої громади, виконав перший проект упорядкування могили Тараса Шевченка з хатою наглядача біля неї й особисто керував усіма будівельними роботами, що велися на народні пожертви на Чернечій горі в 1882—1884 роках.

Умови дарування передбачали надання 5025 кв. сажнів землі на Лук’янівці, у верхів’ях Кмитового яру, з яких 2000 кв. сажнів — під садибу школи домоводства, а решта — на продаж, із тим, щоб виручені кошти використати на спорудження будинку школи й відповідних служб. Частину коштів також надали громада парафії, міська управа й земство. Проектував будинок О. Якубенко. Різні фахівці безоплатно виконали інженерне облаштування садиби.

Невдовзі на схилі Кмитового яру вже був готовий дво-триповерховий ошатний цегляний будинок під № 6, декорований у дусі пізнього неоренесансу, з гарним гайком парадного входу з провулку, названого Якубенівським.

Серед жертводавців була Варвара Ханенко, яка виділила кошти на влаштування оранжереї. Цеглу дали київські виробники Шевченко й Козинський, а ящик скла — Матусовський. Пані фон-Рот подарувала курей породи Ланшан, кущі смородини й рослини для оранжереї. Інші відомі лук’янівці також дарували хто кілька курей, хто півня, глобус чи пару поросят, хто раму та полотно для екрана “чарівного ліхтаря”. Від садівництва Мейєра (нині агрофірма “Квіти України”) надійшли виводок пекінських качок і пава, від міського садівництва — 40 кущів канн. Священики дарували ікони. Дехто просто давав гроші, частина з яких надходила від благодійних заходів. Школа мала право виписувати з-за кордону навчальні посібники, новітні знаряддя обробки ґрунту, сортове насіння тощо.

Згідно з ухваленим статутом, школа була розрахована на утримання на повному пансіоні (одяг, харчування) до 30 учениць. Приймалися дівчатка віком 13—15 років, незалежно від соціального стану, але християнського віросповідання. У першому наборі було 17 учениць, узятих із сиротинців і бідних родин. Зокрема доньок дворян — 1, міщан — 3, селян — 8, військових — 4, чиновників — 1. Навчання тривало 2—3 роки. У школі викладали Закон Божий, письмо, читання, рахунок, основи природознавства, домоводство, садівництво, городництво, скотарство, молочарство, бджільництво, куховарство, кулінарію, рукоділля, шиття, прання, співи. Школа готувала дівчат-фахівців, які могли вести садибне й хатнє господарство в заможних родинах, ставила за мету “розвинути у вихованок господарські якості, вміння розподіляти свій час, дбайливість та почуття відповідальності за доручену їм справу, любов до природи, простого способу життя та стремління використати набуті в школі знання з метою поліпшення умов сімейного побуту землеробського населення, зміцнення в ученицях релігійного почуття та любові до батьківщини”. В уставі школи наголошувалося, що виховання учениць спрямоване на прищеплення гігієнічних навичок, “однак у тих межах, щоб не дати приводу до розвитку у вихованок школи схильності та звичок, які б не відповідали їхньому майбутньому трудовому життю. Відповідно до цього, як в одязі, так і в їжі та помешканні неприпустимі жодні надмірності, а весь спосіб учнівського життя має бути якомога простим і відповідним до умов побуту й віку учениць, привчаючим їх до догляду за собою без допомоги найманої прислуги”.

Лише після трирічної практики безпосередньо в панських маєтках чи сім’ях випускниці мали надати звіт і відгук хазяїв і, в разі затвердження цього звіту радою школи, одержували свідоцтво про звання “домоводки”.

День у школі починався о 6-й ранку взимку, а влітку — раніше. Прибирання, вмивання, повторення “уроків”. О 7-й — загальна молитва і чай. З 8-ої до 12-ої — теоретичні й практичні заняття. О 12-й обід (по 100 г м’яса щодня, крім посту) та перерва до 14-ої, потім дві години занять і годинна перерва до вечірнього чаю та відпочинку, заняття до 19-ої. О 19-й вечеря, уроки, ігри. О 21-й загальна молитва й усі лягають спати.

До програми навчання входили наукові екскурсії на молочні ферми, у зразкові господарства, на сільськогосподарські виставки тощо.

Школа діяла до 1918 року. Потім тут були дитячі будинки для дошкільнят.

А 1955 року вулицю Якубенківську чомусь перейменували на честь художника В. Тропініна, який жодного стосунку до цієї місцевості не мав. І так само “чомусь” немає згадки про свідомого українця та благодійника Олексія Якубенка в двотомному “Шевченківському словнику”.

ПРОСВІТА

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА, Ярема ГОЯН, Павло МОВЧАН, Анатолій ПОГРІБНИЙ, Олександр ПОНОМАРІВ, Іван ЮЩУК

Перший заступник головного редактора
Олександер ШОКАЛО
279-49-47

Заступник головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47

Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ культури
Валентина ДАВИДЕНКО
270-55-57

Спеціальний кореспондент відділу культури
Олександр ЄВТУШЕНКО
279-39-55

Відділ просвітянської роботи
Ольга СКРИПКІНА
270-55-57

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК, Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК, Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Черговий редактор
Любов ГОЛОТА

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.com.ua

Видрукувано з готових фотоформ на комбінаті “Преса України” у середу. Зам. № 3301213

Загальний наклад — 32400

Листування з читачами — тільки на сторінках газети. Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги:
на місяць — 3,38 грн.
на 3 місяці — 9,89 грн.
на 6 місяців — 19,18 грн.

Лише народи, явлені у слові,
достойно жити
зможуть на землі... (Ліна Костенко)

ЗА ЄДНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ СИЛ

5 ПРАВИХ ПАРТІЙ ПІДПИСАЛИ МЕМОРАНДУМ ПРО СТВОРЕННЯ БЛОКУ

У суботу 24 березня 2007 року Українська народна партія, Народний рух України, УРП "Собор", Республіканська християнська партія та Партія відродження села підписали Меморандум "Про створення блоку національно-демократичних та патріотичних сил".

Відповідно до документа, підписаного уповноваженими представниками партій, вони висловили готовність "сформувати блок національно-демократичних і патріотичних партій та об'єднати свої зусилля задля боротьби з "кризовою" парламентсько-урядовою коаліцією".

Українська народна партія, Народний рух України, УРП "Собор", РХП та Партія відродження села мають на меті "сформувати виборчий блок та спільно взяти участь у чергових виборах до Верховної Ради України та місцевих рад".

Партії, що підписали Меморандум, мають намір "проводити спільні політичні акції на загальнодержавному та місцевому рівнях", а також "створити постійно діючі міжпартійну Координаційну Раду з голів політичних партій, що входять до блоку" за єдність національно-демократичних сил.

Прес-служба Української народної партії

«ЛЮБЛЮ, МОВ СОНЦЕ, МАТЕРИНСЬКУ МОВУ»

Тамара СИДОРЕНКО,
старший науковий співробітник НМЛУ

У Національному музеї літератури України відбулося засідання літературно-мистецької вітальні. Тема свята — "Люблю, мов сонце, материнську мову". Цей захід — спільний проект НМЛ України, Спеціалізованої загальноосвітньої школи № 303 м. Києва та Музичної школи імені М. І. Вериківського. Епіграфом свята стали рядки з поезії Ліни Костенко:

Лише народи, явлені у слові,
достойно жити
зможуть на землі...

Ще сто років тому Іван Франко закликав "витворити з величезної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного і політичного життя...". У часи найбільшої загрози для нації на "богунську" дорогу "вірності й чести", як зауважив Євген Сверстюк, виходили Поети. Ті, кому доля призначила обстоювати й берегти українську духовність, рятувати український духовний космос від руйнування та безнадії.

Змістовний і яскравий виступ видавця, директора видавництва "Просвіта", поета Василя Клічака вніс особливу домінанту. Він прочитав свої поезії із збірки "Пелена", поділився роздумами про роль і значення слова. У кожного зі справжніх Поетів своя доля — йти до людей, спілкуватися мовою поезії — особливо відповідально.

Найстрашніше — обездухотворити суспільство: знецінити народну мораль, традиційну звичаєвість, нав'язати сумнівні принципи вседозволеності, аморальності, прищепити культ грубої сили, жорстокості, неповаги до людини. Не може бути більшого морального падіння, як зневага до власної мови й культури, адже мова — історичний код народу, в ній спресований досвід поколінь — ця думка була близькою і зрозумілою дітям і дорослим. "Поки живе мова — житиме й народ, як національність. Не стане мови — не стане й національності: вона розпорошиться поміж дужчим народом", — наголошував у свій час Іван Огієнко. Саме цим керувалися вчителі української мови і літератури школи № 303 Г. С. Пенська та В. В. Калиш, які склали чудовий сценарій.

Довершеним доповненням до літературно-мистецького заходу були музичні твори Михайла Лисенка, Левка Ревуцького, Юлія Мейтуса, які майстерно виконали вихованці Музичної школи № 2 ім. М. І. Вериківського. В музеї експонувалася велика спільна виставка "Живи, народу вільне слово" з фондів Національного музею літератури України та ВУТ "Просвіта". Було представлено 154 експонати, серед яких унікальні першовидання "Русалка Дністрова" та "Кобзар" Т. Г. Шевченка (1830 р.). Найновіші видання "Просвіти" — "Кобзар" Т. Г. Шевченка від подарункових з унікальними ілюстраціями до мультимедійних компакт-дисків із творами Т. Шевченка. Лейтмотив свята — щирі слова про світоглядні ідеї української нації, висловлені у творах Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, які можуть і мають бути покладені в основу національної ідеології Української держави.

Ти, Україно, не покритка.
Ти не вдова, Україно,
Чистої крові земля твоя, небо,
сини твої, дочки,
Чистої крові культура твоя
і твоя бездоганність,
Чистою мовою ти колискову
співатимеш дітям.

Микола Вінграновський знав: апокаліпсису не повинно статися! Станьмо справжніми господарями на своїй землі, бо це нам до снаги. Адже світ захоплюється нашою працьовитістю, щирістю, інтелектуальністю, винахідливістю... Здивуймо його ще й високим рівнем патріотизму і згуртованістю навколо Українського Слова.

СКОМОРОХИ ЗА «ДВУЯЗИЧІЄ»

Незвично рано розпочалася цьогорічна "Гуморина" в Одесі. Вже в березні по місту почали з'являтися яскраво розмальовані намети, в яких одеситів розважали скоморохи в кумедних накидках із надписами "я говорю по-русски". Скоморохи роздавали кольорові папірці, проводили серед перехожих конкурс на найкращий "міністерський підпис" і навіть для ліпшого піару влаштовували самі на себе бутафорські "напади" й "побиття". А організувало це дійство чорносотенне "Єдіноє отєчєство", яким керує загальновідомий у наших широтах трагікомік Кауров. За допомогою своїх постійних спонсорів із російського ФСБ, чорносотенці вирішили в такий спосіб підняти настрій одеситам.

У середу 21 березня біля міської ради на Думській площі зібралися мешканці нашого міста, які не бажають брати участь у чорносотенних карнавалах, зрежисованих у Москві.

Представники різних політичних сил прийшли підтримати українську мову й висловити свій рішучий протест проти спекуляцій на тему "другої державної мови" з боку тих осіб, які, живучи в Україні, нездатні вивчити навіть "першу державну".

Члени ВО "Свобода" розгорнули плакат із написом "Геть кремлівських провокаторів!" і скандували гасло: "Кауров, не забудь зайти у російське консульство по зарплатню!".

Учасники пікету охоче розбирали газети від ВО "Свобода".

Із боку опонентів найчисленнішим був гурт 14-15-річних дітей із символікою та прапорами Партії реґіонів. Їх, очевидно, було силоміць мобілізовано з якогось навчального закладу для створення враження всенародної підтримки "двуязичія".

Вл. інф.

КОГО ТЯГНЕ ДО ТИРАНІЇ?

Донецькому міському голові
О. О. Лук'янченку

ПРОТЕСТ

На головних вулицях Донецька з'явилися рекламні щити із зображенням тирана всіх часів і народів Йосифа Джугашвілі-Сталіна, які наводять жах на переважну частину мешканців міста. Зміст плакатів полягає в погрозах застосування сталінських репресій до тих, хто невчасно сплачує за теплопостачання.

Вважаємо доречним нагадати, що саме Сталін був ідеологом та організатором репресивної машини, яка знищила близько 100 млн. громадян колишнього СРСР, у тому числі голодомору українців 1932—1933 років. Культ Сталіна засуджений навіть комуністами і на XXI з'їзді КПРС було прийнято рішення зняти всі пам'ятники Сталіна, перейменувати всі вулиці, міста, в тому числі м. Сталіно на м. Донецьк, а також зображення Сталіна з громадських місць.

Поява зображення цього нелюда в публічній рекламі в Донецьку шокувала мешканців і осоромила наше місто не тільки в Україні, а й перед усім світом, який сприймає Донецьк як колиску сучасної влади в Україні і пов'язує факт зображення Сталіна з ідеологією цієї влади.

Оскільки вся комунальна сфера міста в тому числі теплопостачання підпорядкована безпосередньо Вам, то відповідальність за цей безпрецедентний факт, безумовно, лягає і на Вас.

Вважаємо публічну появу зображення Сталіна на плакатах у Донецьку знущанням над історичною пам'яттю українців, над жертвами сталінських репресій, а також викликом моралі демократії. Цей факт сприймається як повернення до сталінських методів носіїв влади, які асоціюються з вихідцями з Донецька.

Наші громадські організації та політичні партії Донеччини категорично засуджують і висловлюють свій протест проти дій посадовців, які в черговий раз спричиняють протистояння в суспільстві, страх і розкол серед мешканців Донеччини.

Виходячи з вищевикладеного,
ВИМАГАЄМО:

1. Негайно прибрати цю рекламу, яка ганьбить Донецьк.

2. Покарати винних у соціальному злочині.

М. В. ОЛІЙНИК,
голова Донецької обласної громадської організації Конґресу українських націоналістів;
В. В. ЧЕРКАС,
голова Донецької обласної громадської організації "Правовий захист";
Є. М. РАТНІКОВА,
голова Донецької обласної організації Всеукраїнського Комітету оборони прав людини

● **ХРОНОГРАФ**

«ПОВЕСЕЛЕЙ, РЕБЯТКИ!»

Рубрику веде
Юрій ШАПОВАЛ,
доктор історичних наук, професор

Березень, окрім іншого, увійшов в історію як місяць смерті Йосипа Сталіна. Диктатор пішов із життя 1953 року на дачі в Кунцево під Москвою. Йому було 73 роки. Прощання з "вождем народів" відбувалося з вечора 6 березня, а в день похорону, 9 березня, на Трубній площі в Москві в ґрандіозній тисняві загинули люди.

Лаврентій Берія, відмовляючи сина йти на прощання з вождем, сказав: "Усе може трапитися. Народ втратив голову. Тисячі ідіотів поспішають до нього, ніби в них не було можливості висловити йому свою любов ще за життя". І таки "трапилось": за деякими відомостями, тоді в Москві загинуло до 3000 осіб.

Леніну довелося поділитися Мавзолеєм зі Сталіним, а на моноліті чорного лабрадора за ніч з'явився напис "Ленин, Сталин".

До 1961 року тіло Сталіна знаходилось у Мавзолеї, а потім Микита Хрущов, що розпочав десталінізацію, зробив скандальний крок: за його

пропозицією XXII з'їзд КПСС вирішив винести Сталіна з Мавзолею. Тирана захоронили біля Кремлівської стіни. Також, до речі, за одну ніч. І напис "Сталін" зник за одну ніч, а по Москві розповсюдився жарт ***"Не в свой Мавзолей не ложись".***

Леонід Брежнєв, який мав до Сталіна пієтет, у червні 1970-го добився того, що на його могилі скульптор Микола Томський спорудив постамент. Зрозуміло, як написав Ігор Губерман: ***"Вожди приятней нам вдвойне, особенно, когда в стене".*** Сталін не в стіні, він дивиться з-за ленінського Мавзолею на Росію, що живе під звуки його, сталінського гімну.

Та повернімося до 5 березня 1953-го. Тоді з життя пішов великий композитор XX століття Сергій Прокофьєв. День у день із вождем. Мстислав Ростропович розповідав, що в жодному московському квітковому магазині музиканти-друзі композитора не змогли придбати квіти для його похорону. Так що довелося скористатися горщиками з "домашней растительностью".

Сергій Прокофьєв — дивна особа. Виїхавши на Захід у 1918-му, він став успішним композитором і піаністом. Йому запропонували співпрацю в Голлівуді. Проте він у 1933-му повертається в СССР. Ідея повернення визріла не відразу. Перед тим було кілька поїздок до СССР. І 5 березня (чи не дивний збіг дат?!) 1929 року Прокофьєв пише в щоденнику: ***"Сталин был на моем концерте, когда я играл в Москве, и потом, не без гордости, сказал "наш Прокофьев". Отлично: в Россию можно ехать спокойно!"***

І Прокофьєв поїхав. Отримав 6 Сталінських премій за музику, отримав кілька нагінок за "формалізм", спокутував "провину", а потім, зламаний і хворий, залишився на самоті з собою. На його похорон квітів так і не знайшлося. Натомість поруч були друзі. Неподалік від Будинку профспілок, де прощалися з тілом вождя, в Будинку композиторів друзі прощалися з Прокофьєвим. Їх було осіб 15, включно з прибиральницями.

І ще раз про тирана. Як згадував скрипаль Давид Ойстрах, біля тіла Сталіна в Колонному залі грали найкращі музиканти. За перегородкою стояли стільці, стіл, на якому були бутерброди і чай. І ось за перегородку зазирає Микита Хрущов — обличчя втомлене, неголене, але... задоволене. Він подивився на музикантів і вимовив: ***"Повеселей, ребятки!"***

Саме так і слід прощатися з диктаторами. Та не з великими композиторами.

ЄВГЕН ЗАХАРОВ: «НЕПРОСТО ГОВОРИТИ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ В СУСПІЛЬСТВІ, ЯКЕ СТАЄ ДЕДАЛІ АГРЕСИВНІШИМ»

Євген Захаров так і не був обраний у лютому Уповноваженим Верховної Ради з прав людини. Парламент обрав на цю посаду на третій термін Н. Карпачову.

Захаров залишається у правозахисті, в громадській роботі — очолює відому в Україні й за її межами Харківську правозахисну групу. Тому цікаво послухати його думки з приводу найгостріших проблем захисту прав людини в Україні, де людина, скоріше безправна, хоч “правовою” наша держава іменується уже в 1 статті Конституції.

— Пане Євгене, яке Ваше бачення такої державної інституції, як Уповноважений із прав людини.

— Цей інститут був народжений у Швеції досить давно. Ще в минулому столітті це сформувалося як парламентський контроль за правами людини.

У світі є дві моделі Уповноваженого: сильна і слабка. Сильна модель передбачає наявність доволі сильних владних повноважень і можливість впливати на рішення суду через участь у судовому процесі. Є можливість надавати висновки щодо цих справ, можливість вимагати перегляду судового рішення після того, як воно пройшло всі стадії судового розгляду.

У країнах Скандинавії, де ця модель розповсюджена, саме Уповноважений з прав людини має право пред’являти звинувачення суддям Верховного Суду, генеральному прокуророві, державному канцлеру, Президенту.

У посткомуністичних країнах сильна модель омбудсмена є в Угорщині. Там чотири омбудсмени. На Заході існує кілька спеціалізованих посад Уповноваженого, кожен працює в певній галузі. Наприклад, зі справ меншин, зі справ військовослужбовців, із захисту персональних даних та інформації, з питань гендерної рівності. Ось в Угорщині, наприклад, Уповноважений із захисту персональних даних та інформації має право розсекретити будь-яку діяльність, яку він вважає за необхідне зробити публічною. Що стосується України, то в нас модель омбудсмена слабка. За законом Уповноважений у нас має доволі багато прав, але закон не передбачає відповідальності за те, що органи влади не співпрацюють із обудсменом, не надають йому інформації, не виконують його подань, рекомендацій.

Сьогодні Уповноважений має офіс у Києві зі шатом близько 120 осіб і річний бюджет майже в 20 мільйонів гривень. Він отримує сотні тисяч звернень від громадян, які його секретаріат просто фізично не може розглянути. Тому вихід — у співпраці з громадськістю і в делегуванні сильних повноважень на місця, в реґіональні представництва. Представник Уповноваженого в реґіоні міг би ефективніше розглядати заяви громадян стежити за правами людини. Також бажано мати в Україні спеціалізованих Уповноважених: наприклад, із прав дитини, доступу до інформації й захисту персональних даних, захист прав меншин.

— Гласність у роботі Уповноваженого, громадський контроль за цією інституцією — як із цим?

— Хотілося б кращого. Вважаю, відтепер інституція Уповноваженого повинна бути під більшим контролем громадськості. Мене цікавить, як використовуються недержавні кошти, які отримує офіс омбудсмена?

— Які найгостріші проблеми з правами людини в Україні?

— У нас є проблеми традиційні, які з року в рік залишаються і які важко вирішуються. Це проблема бідності. В Україні дуже великий розрив між багатими й бідними, і він більшає. В останні місяці ця проблема особливо загострилася у зв’язку з підвищенням комунальних тарифів. Це так само проблема прав людини. Вона полягає не в самому підвищенні, бо, зрозуміло, що не може держава безкінечно дотувати збиткові комунальні підприємства. Проблема в тому, що держава не виконала свого обов’язку із захисту тих, хто не може платити за новими тарифами. А в країні є значний прошарок людей, які просто не в змозі платити. Що буде далі? Далі до них почнуть пред’являти майнові претензії. Це вже порушення права людини на нормальний рівень життя. Права, записаного в нашій Конституції, слово в слово переписаного зі статті II Пакту ООН про соціальні, економічні й культурні права. І виходить, що це право суто декларативне: держава не визначилася, що це таке — достатній рівень життя. Зараз це право порушено, і це порушення наймасовіше й систематичне. Треба прийняти Закон про субсидії з чіткою, ясною процедурою їхнього отримання.

— Щодо інших проблем із правами людини?

— Знову повернулися перевірки податковими інспекціями, коли приходять і відверто кажуть: у нас є план, і повинен бути штраф такий-то на вашу фірму. Цього не було півтора року. Тобто, тиск держави знову почав збільшуватися.

У багатьох реґіонах, особливо на сході, стало значно гірше зі свободою слова. Бо нова місцева влада, яка прийшла після торішніх виборів, почала диктувати умови щодо “правильного висвітлення” тих чи інших подій. У нас у Харкові навіть увесь колектив одного з медіа звільнився. Бо їм наказали вихвалювати того, кого 5 років тому наказували лаяти. Вони цього не витримали і звільнилися.

Щодо останніх тенденцій. Стало значно більше агресії. Я це пов’язую з наростанням політичного протистояння. Збільшилась кількість злочинів на ґрунті расової ненависті. Усе це сплановано й організовано ззовні, оскільки важко уявити, що знайдуться десь студенти, які захочуть іти до гуртожитку, де мешкають іноземні студенти й кричати там російською “Украина — для украинцев!”. Думаю, що це кимось організована й проплачена акція. А таких маршів у Харкові, де я мешкаю, було кілька. І коли така компанія “розходилася”, то били всіх, хто під руку попаде. Люди потрапляли до лікарень. Загострилися загалом міжнаціональні й міжконфесійні конфлікти — це знову-таки характерно для сходу. Усе це загрозливо загострює загальну атмосферу в суспільстві.

Однією з причин такого стану, на мою думку, є те, що після змін, внесених недавно до Конституції, політична еліта ще більше замкнулася в парламенті й Уряді й дедалі більше віддаляється від народу. І конфлікт між народом і владою повинен бути розв’язаний. Для захисту прав людини головне — мінімалізація насильства, конфліктів у суспільстві.

Вів розмову
Петро АНТОНЕНКО

ІНФОРМАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА КОЛОНІЗАЦІЯ

Володимир ФЕРЕНЦ

Здається, ніхто на владній верхівці не вірить у те, що весь зростаючий негатив у ставленні впливової верхівки суспільства до цінностей етнічних українців може колись переповнити чашу терпіння. Заява молодого депутата-реґіонала про безперспективність української мови і необхідності запровадження другої державної — це лише “озвучене” останнє попередження дрімаючим українцям від уже зросійщеного одноплемінника. Воно означає лиш одне: час слізних заяв про утиски української мови повинен відійти в минуле. Їх не читають ті, хто принципово не хоче знати і розуміти українську. Чи міг би працювати в європейській державі міністр, говорячи офіційно мовою національної меншини чи іншої держави? В Азії з її традиціоналізмом і в сусідній Росії тим паче не міг би. А в Україні це звичний факт, який дуже ускладнює нашу орієнтацію на європейськість чи азійство, а для стороннього оглядача є очевидним свідченням нашої державної несамостійності. У заявах Левченка йдеться про таке, що багато щирих українців бояться сказати відверто, остерігаючись протистоянь і загрози формальній незалежності. Адже радикальний спротив зросійщенню, тобто інформаційно-економічній колонізації України миттєво викличе вкрай жорстку реакцію Росії і не тільки Росії — усіх світових учасників глобалістичного “перетравлювання” нашого суспільства й наших ресурсів. Це дуже серйозно і молоді це розуміють. То чому ж від молодих політиків-українців немає альтернативи до позиції Левченка? Мені зрозуміло — більшість із них уже пройшли “обробку” сучасними інформаційними методами денаціоналізації, які вільно поширюються у формальному українському інформаційному просторі й продукуються так званими “фондами підтримки демократії”. Ми надіялися на молоде активне покоління свідомих українців, але воно виявилося заслабким кількісно, якісно, організаційно. Безперечно, старе покоління патріотів має за це вину, не змігши радикально осучаснити українські організації на потребу нової інформаційної доби, недооцінивши небезпек глобалізації і сучасних технологій інформаційної війни, що триває для України з перших днів незалежності. Час утрачено, але хоча б зробити з цього болючий урок і швидко поставити все на свої місця, насамперед визначивши місце і роль етнічних українців в Україні. Чому ми боїмося сказати, що російськомовних етнічних українців немає в природі? Ми для формального утвердження державності під тиском можливих московських загроз фактично погодились на відтермінування радикального відновлення самобутності українського етносу. Погодилися перші демократи-українці. Тепер маємо державу, де українцем признаватися не обов’язково, й українська державна мова фактично не обов’язкова. Державна мова не домінує в бізнесі, науці, політиці і в державній службі. То, може, те саме, але сказане депутатом Левченком пробудить питомо українську культурну і політичну еліту з летаргічного сну, а українську молодь змусить задуматися над перспективою власної долі американських індіанців у резервації? За всіма ознаками сучасна Україна терпить складне глобалізаційне перетворення-перетравлювання за моделлю колонізації Америки, але на замовлення і під протекторатом Росії. Дай Бог це витримати і не збожеволіти чи збайдужіти до отупіння!

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

Предстоятелю Української Православної Церкви Блаженнішому Володимиру Митрополиту Київському і всієї України від проклятих на смерть у дні Великого посту наукових співробітників Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника

Ваше Блаженство!

28 лютого 2007 року в приміщенні корпусу № 55 під час обговорення питання про можливі законні шляхи відселення наукових співробітників Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника з вищезазначеного корпусу, більшість серед яких жінки, намісник Києво-Печерської лаври, архієпископ Вишгородський Павло продемонстрував безпрецедентну зневагу до співробітників, заявивши, що присутні жінки “вообще не женщины”, а присутні й загалом усі співробітники національної музейної установи “тунеядцы”, “коммунисты”, “кровопийцы”, “сволочи”, которые “все разрушают и уничтожают”.

Переступаючи межі конституційного положення про свободу совісті, владика Павло звинуватив усіх присутніх співробітників у безбожності, абсолютно ігноруючи той факт, що належність до будь-якої конфесії, або неналежність до жодної з них, не може бути підставою для переслідування і приниження честі й гідності людини.

Кульмінацією “проповіді” намісника Лаври в дні Великого посту на святій Лаврській землі, зверненої до співробітників Національного закладу культури, стало “прокляття на смерть”, яке Владика супроводжував хресним знаменням. Імовірно для того, щоб у “проклятих” не залишалося бодай найменшої надії на життя після того як їх прокляв особисто владика Павло. Священнослужитель повідомив, що археолог Харламов, якого він прокляв на смерть, помер за два місяці, а проклятих щойно він сподівається спровадити з цього світу в коротший термін, оскільки ненавидить їх ще лютіше, ніж Харламова.

Із фактом прокляття на смерть, що супроводжується хресним знаменням і здійснюється православним священнослужителем, усі присутні прокляті музейні працівники, серед яких багато осіб православного віросповідання, зіткнулися в своєму житті вперше.

Ми звертаємося до Вас, Ваше Блаженство, з проханням розтлумачити нам, а водночас і іншим людям, які можуть (як показали події) у будь-який момент опинитися чи вже опинилися на нашому місці, у чому полягає суть прокляття на смерть із хресним знаменням у православній церковній практиці, чи є прокляття на смерть, здійснене архієпископом Української Православної Церкви Павлом у дні Великого посту, незворотним, і чи підлягає воно “зняттю”, а якщо так, то яким чином, а якщо прокляття набере силу й усі прокляті найближчим часом підуть у могилу, то як ставитиметься до цього факту Українська Православна Церква і Ви особисто: чи як до “плодів” особистої святості архієпископа Павла, чи як до духовного надбання всієї Української Православної Церкви.

З повагою,
Литвин, Ткаченко, Бєлоусова, Трошина, Єфімчук, Нікітенко, Лагодзьки, Кондратюк, Бартош, Сергій, Тверитина, Кабанець, Васильєв, Козак, Чередниченко,
наукові співробітники Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника

*“Можна все на світі вибирати, сину, —
Вибрати не можна тільки Батьківщину”.
Василь Симоненко*

ДАЛЕКИЙ СХІД ОЧИМА МАНДРІВНИКА

*Закінчення.
Початок у ч. 12 за 2007 р.*

Олександр ВОЛОЩУК

ЯКУТСЬКІ ЗУСТРІЧІ

Республіка Саха (Якутія) — величезна країна, за площею займає 1/40 частину земної суші (а от за кількістю населення — лише 1/6000). Тут найхолодніша у північній півкулі зима, величезні відстані між населеними пунктами, жахливі дороги й майже повна відсутність мостів через ріки. Найбільше українців у південній Якутії, в районі Беркакіта, Нерюнгрі. Тут видобувають вугілля й чимало шахтарів (переважно з Донбасу) їхало сюди ще за радянських часів за “довгим рублем”. Союзу не стало, рубль значно “вкоротився”, а вугільні кар’єри й люди залишилися тут. Їм тут непогано, оскільки є робота, за яку добре платять. Діставшись по трасі М56 (місцеві водії називають її “верблюжим трактом”) від Нерюнгрі через Алдан до Якутська, я почав шукати актив місцевого Українського земляцтва ім. Т. Шевченка. Однак був початок серпня, пора відпусток, тому нікого знайти не вдалося. Але в Якутську познайомився з письменником Іваном Юхимовичем Негемблею — українцем із Полтавщини, колишнім авіатором, автором 10 книжок. Він, на жаль, інвалід, пересувається по квартирі на візку. Але навіть здорові люди могли б позаздрити його наполегливості й завзятості. Іван Юхимович зібрав унікальні матеріали (не виходячи з квартири!) про повітряний міст Грейт-Фоллз (Монтана)—Фербенкс (Аляска)—Красноярськ, по якому під час Другої світової війни із США в СРСР по ленд-лізу переганяли бойові й транспортні літаки. Всього за період із 1942 до 1945 року льотчики 1-ї Червонопрапорної перегінної авіадивізії перегнали майже 8 тисяч винищувачів, бомбардувальників і торпедоносців. Кілька десятків літаків при перельоті через Аляску, Колиму й Сибір зазнали катастрофи, загинуло 113 радянських льотчиків, серед яких було чимало українців. Книжки І. Ю. Негемблі (найвідоміша з них — “Кобри” над тундрою”) я потім зустрічав у багатьох музеях Якутії й Магаданської області.

Неподалік Якутська є невелике містечко Покровськ. У 1983—1985 роках у ньому відбував заслання В’ячеслав Чорновіл, працюючи в котельні місцевого заводу будматеріалів. Там мені пощастило знайти людину, яка добре пам’ятає В’ячеслава Максимовича. Це колишній головний механік заводу (згодом — його директор) Микола Володимирович Гайчук. Він показав мені котельну, в якій працював В’ячеслав Чорновіл і двоповерховий будинок барачного типу, в якому він жив. Але найдивніша зустріч сталася через п’ять днів.

Від’їхавши від Якутська кілометрів 600 на схід, я п’ять годин чекав “попутку” поблизу селища Теплий Ключ. Нарешті машина з’явилася — це “уазик”, у якому була знімальна група якутського телебачення. Відзнявши потрібний відеоматеріал, вони їхали відпочивати на берег річки Томпорук. Дізнавшись, що я журналіст з України, колеги запропонували мені відпочити разом із ними. Я погодився. І от коли ми сиділи на річці біля вогнища, виявилося, що людина, яка супроводжувала групу, — якут Владислав Кузьмін — добре знав і пам’ятає В’ячеслава Чорновола:

— У 1984 році я був лейтенантом КГБ і мене “закріпили” за Чорноволом. Кожного місяця я приїздив у Покровськ і проводив бесіди з ним, а в 1985-му, коли В’ячеслав Максимович звільнявся, саме я готував йому всі необхідні документи. Яким я запам’ятав Чорновола? Приємна, інтелігентна людина, з ним можна було розмовляти на різні теми.

Зараз Владислав Кузьмін працює головним спеціалістом відділу економічної безпеки Комітету дорогоцінних металів Якутії. А про свою колишню службу в КГБ не дуже любить згадувати:

— Ви ж розумієте, що то був за час...

КОЛИМСЬКИЙ ФЕНОМЕН

Найскладнішим відрізком шляху в цій подорожі була для мене дорога від Кюбюме до Усть-Нери (Східна Якутія). Через відсутність мостів машини там їздять рідко. Одного дня взагалі довелися пройти пішки з 30-кілограмовим рюкзаком понад 40 км, бо не було жодної машини. Від Усть-Нери в бік Магадана починається вже краща дорога. Асфальтом там, щоправда, і “не пахне”. Незабаром я був у Магаданській області, на Колимі. І відразу ж зіштовхнувся з тим, що потім я назвав “колимським феноменом”.

Об’їхавши автостопом за попередні чотири роки значну частину колишнього Радянського Союзу, я вважав, що найгостинніші й найдоброзичливіші люди живуть на Кавказі. Доки не познайомився з колимцями. Специфічні умови життя на Крайній Півночі, де відстані вимірюються сотнями кілометрів, а безморозний період триває не більше трьох місяців, до того ж відірваність від осередків цивілізації, виробили свої закони й неписані правила. Як з’ясувалося, на Колимі навіть не треба займатися автостопом, бо машини тут зупиняються самі. І не тільки попутні, а й зустрічні. Кожен прагне допомогти мандрівнику й полегшити йому шлях.

— Запам’ятай головне правило Колими — у нас не крадуть і в біді не залишають, — сказав мені один із водіїв. До речі, цей колимський закон — не залишати людину на трасі — діє вже не одне десятиліття. А тепер спробуйте уявити, чи можливо це в нас...

Узагалі, за час своїх подорожей я зрозумів, що існує своєрідна пропорція: чим віддаленіший реґіон, тим добріші й гостинніші люди там живуть. Забігаючи наперед, зазначу, що люди Сибіру й Далекого Сходу — прості й невимушені, там не втрачені найкращі людські якості, зберігаються справжні життєві цінності. Цей сибірський дух живе в людях кілька століть, відтоді, як перші поселенці прийшли освоювати невідомий величезний край, зустрічаючи велику протидію з боку природи. Вижити і втриматися на цій землі можна було тільки завдяки мужності, сміливості й взаємодопомозі. Найкраще це змалював Іван Багряний у романі “Тиголови”.

УРАНОВИЙ БУТУГИЧАГ

Моє перебування на Колимі тривало рівно місяць. За цей час я побував на залишках таборів ГУЛАГу і сумнозвісній “Серпантинці” (уранова копальня “Бутугичаг”), проїхав по Колимській і Тенькінській трасах, побачив озеро Джека Лондона і гірський пік Абориген. Найяскравіші враження залишилися від відвідання Бутугичагу. Ця уранова копальня знаходиться в центрі Колими, з 1937 до 1955 року тут видобували олово, а згодом уран. На схилах сопок, що оточують копальню, ніколи не було ніякої рослинності — ані кущика, ані травинки, хіба що зрідка можна побачити ягельник серед розсипів чорного каміння. Коли потрапляєш у цю долину з марсіанськими пейзажами і бачиш сопки, схили яких перекреслені вузькими білими смугами (це залишки бромсбергів — вузькоколійок, по яких вагонетки з урановою рудою зі штолень транспортували на збагачувальну фабрику), виникає враження, що все це створили не люди, а якісь містичні титани-прибульці з інших світів. Тут же залишки бараків і штрафний ізолятор, уранозбагачувальна фабрика й ціла гора зеківського взуття, колючий дріт і кладовище. Замість хрестів на могилах — струхлі від часу дерев’яні стовпчики з прибитими до них жерстяними кружальцями, де замість прізвищ вибиті номери: Р-154, А-79, Г-18...

Через цей страшний табір пройшло близько 40 тисяч в’язнів ГУЛАГу, на початку 1950-х років сюди сотнями доправляли “бандерівців” — ні в чому не повинних селян із Рівненщини, Тернопільщини, Станіславщини. Рідко хто тут виживав. Світ дізнався про Бутугичаг із роману Анатолія Жигуліна “Чорне каміння”. І повірте, каміння там справді чорне. Чорне каміння одного з найстрашніших таборів минулого. Коли дивишся на кістки й черепи, на залізні решітки карцерів, на гори відпрацьованої уранової руди, яка й через піввіку випромінює рентгени, то мимоволі думаєш — невже це справді було? Як таке взагалі могло бути? І згадуєш слова, які написані на пам’ятнику при в’їзді в карельське урочище Сандормох — “Люди, не вбивайте один одного”...

З цікавою людиною познайомився на Колимі в Ягоднинському районі. Це Сергій Семенович Базавлуцький, директор золотовидобувної артілі “Кривбас”. Сам він родом із Кривого Рогу, на Колимі з 1975 року. 105 із 110 робітників артілі — з Дніпропетровської області. “У мене випадкових людей немає”, — сказав пан Базавлуцький, показуючи мені своє господарство, в якому крім виробничих об’єктів є два кращі в Магаданській області футбольні поля, баня, власна свиноферма й дві бази відпочинку. Так-так, на Колимі можна й чудово відпочивати — природа тут від Бога.

НА ШИКОТАНІ І В ПРИМОР’Ї

Після Колими мій шлях проліг на Сахалін, а звідти — на Курильські острови. Чимало українців удалося знайти на Шикотані — найвіддаленішому острові Курильської гряди. Два дні я жив у Володимира Ульяницького, який родом із Херсонщини. Він на Шикотані з 1971 року, але незабаром збирається повертатися в Україну. Цікаво, що колишній начальник міліції острова (а зараз — головний... браконьєр Шикотані) — теж українець, із Луганщини.

Але найзгуртованіші далекосхідні українці живуть у Примор’ї. Лише той факт, що саме тут, у місті Спаську-Дальньому виходить єдина за Уралом українська радіопрограма, вже багато про що говорить. Щорічно відбуваються українські фольклорні фестивалі, у Владивостоку, Спаську-Дальньому, Фокіно діють народні ансамблі. Минулого року у Владивостоці відкрито Консульство України. З консулом, Олександром Петровичем Данильченком, я познайомився ще на Сахаліні, а в Уссурійську разом із ним брав участь у відкритті фотовиставки “Київ — європейська столиця”.

Хоч де б я був на Далекому Сході, земляки завжди раділи мені й допомагали. Заступник голови міської Думи Владивостока Олександр Кириченко (родом із Ніжина) надав мені відчутну матеріальну підтримку, а інший приморський українець — тернопілець Іван Думка, дізнавшись про те, що мій подальший шлях проляже через зимову Монголію, подарував кожуха. Найтепліший прийом очікував мене і в Хабаровську, Благовєщенську, Свободному, Новосибірську.

15 січня 2007 року, рівно на 200 день подорожі, я повернувся додому, в Чернігів. Позаду залишилося близько 36 тисяч кілометрів доріг, а в пам’яті — найкращі спогади про щирих, гостинних і доброзичливих українців, які живуть за тисячі кілометрів від своєї батьківщини. І хоч вони там, їхні душі залишаються з рідною Україною.

НАРОДНА КУЛЬТУРА

НАШІ ПРИДНІСТРОВЦІ...

Микола СТАСІШЕН,
голова Кам’янського РТУК ім. Т. Шевченка

Перший місяць весни у Придністров’ї дзвенить не лише радісними струмками. Природу від зимового сну пробуджують спочатку молдавські, а за ними й українські мелодії, які споконвіку сплітаються в єдиний різнобарвний віночок. Перша декада місяця була прикрашена молдавськими піснями й легендами про хоробрих героїв, які багато років приходять із молдавським святом “Мерцишор”. А паралельно в школах Кам’янського району, де вивчають українську мову як предмет, проходили Шевченківські читання, а разом із ними й відбіркові тури прихильників поезії Шевченка для участі переможців у загальному святі.

Щорічно свята української культури, приурочені до днів народження й пам’яті Великого Кобзаря, проводить Кам’янське районне товариство української культури імені Тараса Шевченка. На великий захід, проведений на базі міської середньої школи з гімназичними класами № 2, з’їхались юні учасники майже з усіх шкіл, де вивчається мова Кобзаря.

За традицією, яка склалась у товаристві з перших днів його існування, усі свята української культури проходять на кам’янській землі в березні. Заздалегідь діти готуються до конкурсів. Їх завжди декілька: конкурси малюнків, творів, рефератів за творчістю Тараса Шевченка і конкурс читців. До заходу залучаються люди різних поколінь. Нинішнього року піснею-гімном могутньому Дніпру “Реве та стогне Дніпр широкий” свято відкрив найстарший активіст товариства Іван Вогнистий. Він народився в селі Окниця Кам’янського району 1920 року (тоді це була Подільська губернія).

Іван Вогнистий

Підхопили українську пісню малюки з дитячого садка “Золотий ключик”, які теж вивчають українську мову. Вони також кожного року приходять на іменини Тараса. Співають пісень, танцюють, розповідають вірші. Беруть участь у святах і учні початкових українських класів, які вже четвертий рік діють при Кам’янській СШГ № 2. З інсценівкою й піснями на слова Шевченка приїхали юні актори з Окницької української школи. Справжньою окрасою свят завжди були виступи дитячої фольклорно-етнографічної студії “Байка”, яка діє при товаристві вже четвертий рік. До кожного свята діти готують виставу за творами Тараса Шевченка. Нині юні театрали підготували до показу поему “Петрусь”.

Нагородження переможців теж відбувається по-особливому. Грамоти й подарунки за перші місця вручають представники Посольства України в Республіці Молдова. Нинішнього року на святі був присутній секретар Посольства Володимир Кайдась. За другі місця учасники свят одержують нагороди від Спілки українців Придністров’я імені Олександра Бута, за треті — від Кам’янського РТУК ім. Т. Шевченка. Від районної держадміністрації присутніх на святі учасників і гостей привітав заступник голови Володимир Карауш, який під час заходу очолював журі.

Наостанку всі учасники заходу з задоволенням скуштували іменинного пирога, в подарунок отримали й українські книжки. Щороку під час свят вони одержують такі подарунки від Кам’янського РТУК імені Т. Шевченка.

ДУМАЙМО ПРО ВІЧНЕ

Коли президент Освітньої фундації Петра Яцика несподівано заявила, що фундація знімає з себе відповідальність за долю Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика й відмовляється не тільки фінансово підтримувати його, а й навіть приймати чеки жертводавців із Канади, які прагнуть допомогти проведенню патріотичного мовного марафону, з'явилася реальна загроза зникнення престижних і популярних мовних змагань. Українські ЗМІ навіть поспішили повідомити, що сьомий Міжнародний конкурс з української мови імені П. Яцика вже не відбудеться.

Із цим не погодився генеральний директор АТ “Фармацевтична фірма “Дарниця”, президент Ліги українських меценатів Володимир Загорій. Він узяв на себе всю відповідальність за долю конкурсу. Очолюване ним підприємство стало головним меценатом мовного турніру. Володимир ЗАГОРІЙ — наш співрозмовник.

— Володимире Антоновичу, чи було для Вас несподіваним рішення Надії Яцик відмовитися від підтримки конкурсу, який носить ім'я її батька?

— Пані Яцик інколи висловлювала невдоволення якимись другорядними сюжетами з конкурсу, надто багато уваги приділяла не істотним моментам, що спричиняло дискусії про не основне. Були й заяви про те, що фундація вивчає доцільність своєї подальшої присутності серед організаторів конкурсу. Тобто на щось подібне треба було очікувати. Інша річ, що про своє рішення Надя Яцик повідомила аж наприкінці літа, коли мав бути наказ міністра освіти про черговий конкурс. Якби нам про це повідомили в травні, на врочистостях із приводу закриття VI конкурсу, то нам було б легше підготуватися до самостійного плавання. А так виникли різноманітні проблеми. І, звичайно ж, фінансові передовсім.

— Але ж фінансовий внесок самої фундації в бюджет конкурсу не був аж таким великим?

— На VI конкурс саме власних коштів фундація дала кілька тисяч доларів. Решта — пожертви доброчинців із різних куточків Канади. Їм зручно було давати кошти на наш конкурс, оскільки фундація вручала кожному жертводавцю спеціальну довідку, яка забезпечує відповідну пільгу при оплаті податків. Скажімо, добродій Станлі Пітерсон із Торонто тільки на VI мовний марафон пожертвував 120 тисяч доларів. Загалом же разом на три попередні конкурси пан Пітерсон дав 250 тисяч доларів. Зрештою, ми щороку оприлюднювали в газетах цей почесний реєстр меценатів кожного конкурсу, надрукуємо й усіх тих, хто давав пожертви на цей турнір.

— Чи є надія, що коло меценатів з України розширюватиметься?

— Воно вже розширюється. В процесі наших мовних турнірів із допомогою та підтримкою до нас прийшли “Експрес-банк”, очолюваний головою правління Юрієм Джусом, АТ “Оболонь”, де президент Олександр Слободян, Інститут проблем болю Володимира Берсенєва, Інститут літератури НАНУ (його директор академік Микола Жулинський перманентно опікується нашим конкурсом ще від його перших кроків і багато допоміг нам, будучи віце-прем'єром із гуманітарних питань). Окремо варто сказати про наших видавців, які надають книги для нагородження конкурсантів. Адже до пам'ятних подарунків і грошових винагород школярі й студенти одержують бібліотечки. Користуючись такою нагодою, я маю подякувати директорам видавництв “Просвіта” Василеві Клічаку, “Махаон-Україна” Олегові Погребному, “Академія” Василеві Теремку, “Обереги” Наталі Охмакевич, “Веселка” Яремі Гоянові, “Дух і літера” Леонідові Фінбергу, “Смолоскип” Осипові Зінкевичу, “Зелений пес” братам Капрановим. Окрема подяка — Фундації імені Івана Багряного, яка особливо багато зробила для того, аби наш конкурс набрав такого масштабу. Фундація була і меценатом радіодиктантів національної згоди, і встановлювала свої премії для призерів патріотичного турніру (є вони по всій Україні), і надає книги для вчителів, студентів і школярів.

І ще одна окрема тема — письменники, внесок яких у справу конкурсу важко переоцінити. Від самого початку тут із нами разом були й Анатолій Дімаров, і Петро Перебийніс, і Анатолій Качан, і Василь Клічак, і Анатолій Камінчук. Самовіддано працює наглядова рада, яку очолює Віктор Баранов. У наших масових заходах охоче брали участь Павло Загребельний, Дмитро Павличко, Володимир Яворівський.

— Мені довелося чути, що конкурс з української мови видихається. А після того, як фундація Петра Яцика перестала в ньому брати участь, він може взагалі зникнути. Що Ви на це скажете?

— Навпаки. Як бачите, VII конкурс став ще масовішим. До нього активно долучилися Збройні сили держави. Міністр оборони Анатолій Гриценко видав спеціальний наказ про участь військових у патріотичному мовному турнірі. Ширшим стало представництво в конкурсі діаспори. Ще масовішою була участь людей у радіодиктанті, який ми проводили разом із Національною радіокомпанією України...

Я абсолютно переконаний: масштаб престижного й популярного національного проекту не звужується, а навпаки — розширюється. Це всі побачать уже на VIII турнірі. Українцям потрібен такий масовий захід, спрямований на піднесення престижу української мови. Він потрібен державі. І якщо хтось із високих посадовців не згоден із цим, це ще не значить, що саме він — держава. Держава передовсім — це ми, хто має в цій землі рідні могили, українські люди, чиї діти житимуть у цій країні. А щодо вождів і міністрів, то їхній час обмежений, їхнє перебування на владному Олімпі має початок і кінець. Народ не має початку й кінця. Мова наша не має початку й кінця. Це вічні категорії. Тож думаймо про вічне, працюймо для нього.

Спілкувалася
Світлана КОРОНЕНКО

Фото О. Шепнівського

УЗВИШШЯ ВИЗНАННЯ

Микола СУЛЯТИЦЬКИЙ,
культуролог,
м. Івано-Франківськ

Український міжнародний комітет із питань науки й культури при Національній академії наук України, Міжнародна асоціація україністів понад 10 років щомісячно проводять у Київському будинку вчителя вечірні читання на теми наукового, культурного, соціального й політичного, життя нашої країни — проект “Елітарна світлиця”.

За цей час бажаними гостями Світлиці були державні діячі, письменники, видатні вчені. Засідання Світлиці протягом 2006 р. були присвячені актуальній темі: “Українці у світовій цивілізації”.

На запрошення голови Українського міжнародного комітету з питань науки й культури при НАН України академіка Ярослава Яцківа 7 березня гостем “Елітарної світлиці” був наш краянин, заслужений діяч науки й техніки України, доктор філологічних наук, професор, академік, завідувач кафедри українознавства Івано-Франківського державного медичного університету Володимир Качкан.

Такого зрушення київської еліти давно не бачили. Послухати проблемний виступ пана Качкана на тему: “Персоналізація українознавства у світовому контексті”, взяти участь у презентації авторського десятитомного серіалу “Хай святиться ім'я твоє: Історія української літератури і культури в персоналіях (XVIII—XXI ст.)” прийшли традиційні прихильники “Елітарної світлиці”: академіки, доктори наук, професори університетів, письменники, редактори газет і журналів, радіо й телебачення, видавці, художники, політичні та громадсько-культурні діячі.

У багатьох виступах було високо поціновано працю вченого як неповторне й знакове явище в національній гуманітарній науці. Цій зустрічі передувала участь Володимира Качкана в годинній ранковій прямоефірній авторській програмі “Знакова постать” на Українському радіо, яку веде головний редактор тижневика “Слово Просвіти” поетеса Любов Голота. Злива запитань радіослухачів із різних куточків України засвідчила неабияке зацікавлення тими проблемами, які розробляє вчений-українознавець Володимир Качкан.

ЯКЩО НАМ НЕ БАЙДУЖА ДОЛЯ ДІТЕЙ І ОНУКІВ

Закінчення.
Початок на с. 1

Звертатися про захист наших прав на рідну мову нема до кого. Навіть Президент в інтерв'ю газеті “Україна молода” напередодні свого дня народження безпорадно розводить руками: “А українська мова? Як важко вона пробиває собі дорогу... Як багато ще треба боротися, щоб ця мова дійсно набрала державного статусу” (“Україна молода” від 23 лютого 2007 р.).

У нашій державі, далеко ще не українській, той, хто потопає, повинен сам себе рятувати. Нам не треба чекати милості від колишніх окупантів та їхніх нащадків. У теперішній ситуації українці мають покладатися лише на себе, на свою свідомість. Тому перед загрозою знищення української мови, а отже, й української державності всі, хто вважає себе українцем, повинні:

— скрізь принципово послуговуватися тільки українською мовою незалежно від того, якою мовою звертається співрозмовник чи якою мовою розмовляють інші, ніде й ніколи в Україні не переходити на чужу мову — усі, хто проживає в Україні, якщо вони не мають нас за бидло, мусять бодай розуміти українську мову (виняток слід робити лише для іноземних громадян);

— від усіх державних службовців, зокрема й від працівників Міністерства внутрішніх справ (міліціонерів), вимагати звертань і відповідей лише державною мовою; розпорядження й накази, видані чи оголошені недержавною мовою, ігнорувати як незрозумілі; ми не зобов'язані знати російську мову;

— відмовитися від придбання чи передплати газет, журналів, книг недержавною мовою без крайньої на це потреби і тим підтримувати українськомовні засоби масової інформації, українськомовні видання, які нізвідки не мають допомоги.

Не ми повинні пристосовуватися до зайд, а вони до нас. Наслідуймо в цьому великого Шевченка. Коли землячок у поемі “Сон (У всякого своя доля)” зверхньо здивувався, що той не вміє говорити “по-здєшнєму”, герой поеми відповів: “Ба ні, — кажу, — говорить умію. Та не хочу”. І це не національна обмеженість, а вимушений самозахист перед обскурантизмом колоніального провінційного мислення.

Повчімося шанувати себе й у західноєвропейських політиків, як це зробив президент Франції Жак Ширак, який вийшов із зали в Брюсселі (Бельгія), коли почув, що його земляк міністр на міжнародній конференції почав свій виступ англійською мовою. “Франція дуже поважає свою мову, — пояснив свої дії Ширак. — Ми довго боролися за її становлення. Я був прикро вражений, коли почув англійську з уст француза”.

Берімо за зразок народи прибалтійських країн, які за радянської окупації не принижувалися до того, щоб переходити на мову окупантів. І тому вижили.

Зрештою, чудовий приклад дають нам більшість ведучих телепередач. Якою б мовою не говорив співрозмовник, вони не відступають від державної мови. І як невихований постає не ведучий, а той співрозмовник, український громадянин, який по-колоніальному пихато ігнорує мову народу, серед якого живе.

Рідну мову, мову наших прадідів, яку вони виплекали й пронесли багатою крізь нестерпно важкі лихоліття, ми повинні, що б це не стало, відстояти перед навалою новітніх варварів. Якщо, зрозуміло, нам не байдужа доля наших дітей і внуків. Якщо хочемо вижити.

● **ПОЕЗІЯ**

Учень 9—Д класу Донецького багатопрофільного ліцею № 124 Євген Мацецка надіслав до нашого тижневика свої вірші. Пропонуємо вашій увазі один із них.

МОВА МАТУСІ — ДУША УКРАЇНИ

Мова матусі — вінок із верби,
Ніде не зустрінеш в природі журби.
Мова матусі — це неба блакить,
Чистий струмок, що у гаї шумить,
Вишеньки цвіт і калини кетяг,
Шматочок землі, що хлібами пропах.
Це слово Шевченка в святім “Кобзарі”,
Пісня джмеля, що співа навесні,
Сонячний зайчик в краплині роси —
Немає у світі ще більше краси...

Тож внуки Кия, будьмо єдині!
Мова матусі — душа України!

Січень 2007 р.

Долучившись до святої справи будівництва храму Тарасового, стаємо будівничими новітнього духовного фундаменту.

«Я — УКРАЇНИ СИН...»

ПАМ'ЯТІ БОРИСА ГРИВАЧЕВСЬКОГО

Емма БАБЧУК,
ведуча програм
Національного радіо,
заслужена журналістка України

Густо всіяний зорями Чумацький шлях. Долі нашої української. Кажуть, що ті зорі — то чисті й світлі душі тих, чиє земне життя було яскравим і щедрим на добро. Вони сяють-мерехтять для нас, живих, щоб із дороги не збилися. Щоб, здіймаючи очі до неба, ми згадували і пам'ятали...

Посилає нам із високості своєї сполохи незгасна зоря Бориса Гривачевського — відомого українського журналіста, який поклав на олтар України своє чесне полум'яне слово, свою відданість і своє синівське серце.

Гірко усвідомлювати, що він покинув цей світ у розповні творчих сил, так і не здійснивши багатьох своїх мрій, планів і телевізійних проектів, які могли б стати окрасою Національного телеефіру, як, зрештою, усе, що народжувалось у його світлій голові і йшло до людей із-під його пера.

Доля відміряла йому трохи більше піввіку — всього 53.

Мені важко писати про Бориса в минулому часі: він — мій учень, набагато молодший мене. Маю честь зватися його вчителькою. Ось вам документ: підпис-автограф на книзі "Листи з Соловків". "Дорогій Вчительці моїй на радіо (а дружини моєї — в школі) з вірою, що наша Україна ніколи більше не знатиме такого лиха. Буде-таки світла година!" 3.XI.92 р."

У цій першій (і останній) книжці я натрапила на тривожні (може, пророчі?) і несподівані як для Бориса, великого життєлюба й оптиміста, слова:

"...Зримо відчуваю, як у мені звучить страх перед смертю, біль і страждання перед тією прірвою, в якій обривається нитка людського життя... В уяві — шалений шквал смерті... І людина — маленька людина, зі своїми хибами, радощами і печалями, зі своєю любов'ю, охоплена тим шквалом. І нема кінця-краю її розпачеві: "Я хочу жити!.."

Так писав, творячи свій Соловецький реквієм по "тисячах і тисячах українців, закатованих сталіністами на цій, колись райській, землі посеред моря Білого"... Він "зримо відчув" останні хвилини життя Євгена Плужника, Миколи Куліша, Костя Буревія, Григорія Косинки, Дмитра Фальківського, Миколи Зерова, Миколи Вороного і багатьох інших синів і доньок України, кому присвятив щемні й болючі сторінки своєї книги (а пізніше — пронизливі телеесеї). Їх скосила жорстока тоталітарна коса. Бориса вихопила з наших рядів невблаганна недуга. Рік тому. 28 березня 2006 року. В останні свої хвилини він також мовив: "Як хочеться жити!" І відлетіла зорею його душа — туди, до плеяди одержимих страдників, про яких писав. Може, разом нині вибудовують на небесах свою Україну — мрію, якою снили? Хтозна..

А того сумного березневого дня українська журналістика втратила талановитого, вдумливого та безкомпромісного публіциста, щирого патріота, перспективного організатора, що був свідомий свого покликання.

Із-поміж багатьох своїх колег-телевізійників він вирізнявся емоційним, образним, пристрасним художнім словом, барвистою і багатою мовою, яку знав бездоганно. Запалювався сам і прилучав до співдумання усіх, хто був поруч із ним у студії і потойбіч екрана. Так було, коли вів свої "Розмови про духовність" на радіо і гарячі "Дискусії лідерів" на телебаченні, коли подавав на суд глядачів свої чотири фільми "Україна нескорена", трилогію "Свою Україну любіть", відеофільми "Соловецький реквієм" та "Їх смерть життя розбудить" — до 50-річчя Норильського повстання політв'язнів. А хіба можуть забути численні телеглядачі його дивовижні телемарафони "Тарасова церква", які буквально сколихнули народ український задумом побудувати храм у Каневі біля гори Чернечої?..

Знаю, що самим тільки переліком усього, що зробив Борис Гривачевський у царині національної історії і культури, можна заповнити відведену мені під цей спогад газетну площу.

Приємно, що його подвижницька праця була гідно пошанована в Україні і за кордоном. Він удостоєний почесного звання "Заслужений журналіст України" (1996 р.), Міжнародної премії імені Дмитра Нитченка (Австралія) в галузі публіцистики і був названий одним із десяти кращих публіцистів серед українців світу.

За історичні дослідження, спрямовані на розбудову єдиної Помісної церкви він був пошанований орденом Святого Володимира III ступеня.

Як майстер слова Борис зростав на радіо, куди я привела його ще зі студентської лави. Саме тут вчився вимогливості до слова і відповідальності за нього, осягав мистецтво вести діалоги, творити "ауру власної присутності" у кожному домі, де звучало радіо. Ми радилися, сперечалися, подеколи навіть сварилися, готуючи передачі. І я можу справді пишатися, що той зелений і молодий пагінець, що його посадила на нашій журналістській ниві, так глибоко вкоренився і дав таку потужну крону...

Готуючи цей спогад про Бориса Гривачевського, я доторкнулася до його особистого архіву. Перегорнула багато течок зі сценаріями передач і телефільмів, із нотатками, записниками. В них і досі присутня його непогамована душа, і досі ще б'ється живий пульс його самобутнього слова. І так захотілося, щоб Борис розповів вам, дорогі читачі, сам про себе... Рядками цього автобіографічного образка, що його він назвав

"КРАЙ ЧЕРЕШНЕВОГО ЦВІТУ".

"...Так уже повелося: тільки-но в київських садах забрунькуються черешні, мою душу пронизує дивовижна феєрія дитинства... Там, на Рівненщині. У краї, що називається ще Погорина... На землі, що явила світові неопалиму купину духовного самоутвердження української нації, вкарбувавши її високою вірою у Святе Письмо на сторінках Пересопницького Євангелія.

Року Божого 1953-го місяця квітня 26 числа (це пізніше день цей стане символом нашої скорботи і, можливо, днем пробудження нації на руїнах атомного безумства XXI століття), в селі Нова Мошаниця Здолбунівського району Рівненської області. Моя родина і, зрозуміло, найперше — Мама, Віра Тимофіївна та батько Євген Павлович почули мій перший "журналістський репортаж". Бабця-повитуха від здивування розгубилася: у відчинене вікно кімнати сільських учителів весняний вітер сипнув шаленство пелюсток черешневого цвіту. "Щасливий буде!" — сказала повитуха і десь під тією черешнею закопала мою пуповину. Відтоді, де б я не був, черешневий цвіт моєї рідної Мошаниці вирує, нуртує в моїй душі, а ще — змушує з високості років осмислювати уже в своїй незалежній Державі історичну правду цього поліського краю.

Тут, у рідній Мошаниці тоді було три основи духовності: церква—школа—бібліотека. І хоча батькам совіцька влада не дозволяла вчити дітей молитви (а мої — сільські вчителі), і все ж своє дошкілля я провів при церкві (бабуся Уляна була тут старшою сестрицею). І ніяка сила войовничого атеїзму не випекла б вогнями моєї віри у красу духовного буття моїх краян, відтвореного у Храмі Господньому місцевими живописцями та окриленою церковними кантами. Бо що може бути вище могутнього хоралу "Христос воскрес, смертію смерть здолавши" і отого правічного великодного: "Христос воскрес — воістину воскрес!" Саме в цих людях Полісся, загнаних силою в колгоспи, при цих словах завше бриніла сльоза... Це пізніше, набагато пізніше прийде до мене глибинне усвідомлення трагедії народу, на землі якого творилася Армія без держави, кращі сини і дочки якого мали високу місію боротися в лавах Української Повстанської Армії і проти більшовиків, і проти фашистів.

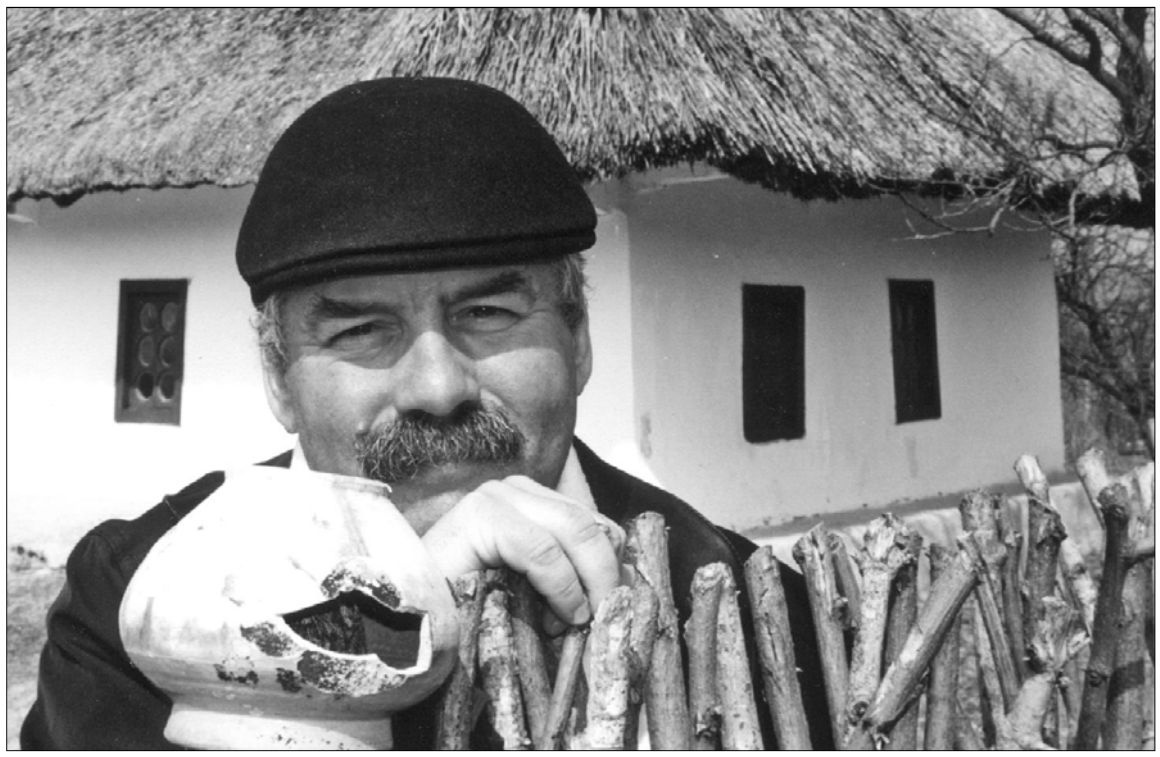

І хоча радянська імперська пропаганда щодня вдовблювала нам, юним піонерам-ленінцям, що тут були "сильні духом" лише партизани-медведєвці, людська пам'ять карб за карбом ставила свої мітки в дитячій душі. Скрізь: біля чистоджерельних і таких глибоких саме у Мошаниці криниць, де збиралися часто жінки, на якихось дивних пагорбах у лісі, коли грибники сідали на перепочинок і залишали тут рештки їжі (новітня історія на цих братських могилах героїв УПА поставила каплиці, хрести, пам'ятники), за помиональною чаркою, коли захмелілі чоловіки стиха починали співати "Ще не вмерла Україна". Хтось із мудрих навчав: дослухайся голосу землі. Я це усвідомив сповна тут, на пагорбах Нової Мошаниці, де кожна людина й досі залишається для мене втіленням краси і вічної любові до України. І справді, вже вкотре повторю за поетом "Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки батьківщину".

Рік 1998-й. На сільському майдані відкриваємо обеліск тим синам, дочкам, матерям цього маленького у всесвіті і такого великого колись у моїй дитячій душі села, які загинули в битві за незалежну Україну з вірою, що вона таки буде. Бо ніхто і ніколи не зможе забути того, що пережите цими людьми в ім'я волі, пережите настільки трагічно, що не земля, а зорі тут вмивалися сльозами... Ніхто і ніколи. На тому стоїть і стояти буде цей і досі багатостраждальний край. Моя Рівненщина. Моя Погорина. Моя земля, на скрижалях історії якої трепетно-мужньо бринітиме завше святе слово: Свобода!

Б. Гривачевський".

Це писалося для якоїсь Рівненської газети. І якщо продовжити, хай і не так поетично, Борисів життєпис, то варто згадати що по закінченні Дрогобицького нафтового технікуму він рік працював дизелістом нафтогазових промислів Полтавщини. (У знамениті Великі Сорочинці переїхали батьки). Але Слово, що посіялось у душі бабусиними казками, маминою піснею та ще добрими вчителями, вже нуртувало тим нев'янучим черешневим цвітом, що напророчив: "Буде щасливий!"

Пішов студіювати його таїну на українську філологію Шевченкового університету. Тут зустрів своє справжнє кохання — вірну дружину Людмилу (до речі, мою колишню ученицю з Єнакієвого на Донеччині, де я колись викладала українську мову і літературу...) Вона і познайомила мене зі своїм нареченим. А коли вони одружилися і народили донечку Олесю, я покликала Бориса на радіо писати сценарії для музичної редакції, аби хоч якось полегшити студентське безгрошів'я. (Тоді ще поняття "гонорар" не було таким "девальвованим"). Так ми стали колегами. Далі було радіомовлення на Київ (1980), проба сил у гострій злободенній публіцистиці, що намагалася прорвати цензурні бар'єри. Саме тут уперше прозвучав цикл радіофільмів Бориса "Соловецький реквієм", створений за архівними матеріалами Соловецького табору особливого призначення.

"Біль, що вихлюпнув з мого серця у цих радіофільмах, не згасав, — напише пізніше Борис. — Навпаки, якась незвідана сила знову й знову запалювала в мені свічку Пам'яті, і я ставав паломником не до Святої обителі, а до Соловецької Голгофи XX ст. До кам'яниць, від яких морями і ріками, лісами і болотами північними розповзався на схід велетенської імперії хижий спрут ГУЛАГу. На моє переконання, сьогодні надто важливо заповнити білі плями історії Української нації публікацією документів, фактів, спогадів, вписати біль і страждання... і силу людського духу, і могуть патріотичного руху опору супроти більшовицької орди. А отже, створити Вічний Літопис Правди — пам'ять про мертвих, заповіт "живим і ненарожденним..."

Одним із перших Борис написав ту сторінку Літопису Правди своєю книгою "Листи із Соловків".

Прямий ефір Бориса Гривачевського

Заявляємо: в НТКУ розпочалися репресії проти Шевченкіани і програм державного замовлення.

"Я журналіст, і тому прагну вести розслідування ленінсько-сталінських злочинів по-своєму. Як? Судіть самі. Віддаю вам, шановні читачі й слухачі, усі магнітофонні записи, зроблені на Соловках, і в урочищі Сандормох упродовж паломництва до цих місць. Інтерв'ю, роздуми, а ще — світлини — документальні ознаки часу, записані, відзняті у дивовижно красивих і безмежно тяжких від болю, від смертельних мук українців, місцях..."

Так писав Борис у книжці, що народилася з болю і побачила світ 1992 року. Він мріяв перевидати її під назвою "Соловецький реквієм", доповнивши сотнею фотографій, списками загиблих і новими аналітичними матеріалами. На жаль, не встиг...

Але все це було відображено у його відеофільмах, які побачила не тільки Україна.

Борис Гривачевський був одним із тих, хто на повні груди вдихнув п'янке відчуття свободи слова на зорі новітньої доби — доби Незалежності. Всі ми тяжко виплутувались з ідеологічних пелюшок радянської журналістики, привчені до недремного ока цензури, долали отого "цензора в собі", що сковував думку і вчив бути обережним у висловлюваннях. Легше вдавалось це тим, хто був вільний духом.

Борис, як, може, мало хто з його колег, повірив, що втрачену або пригнічену самосвідомість українців можна пробудити високим літературним словом, поверненням імен "розстріляного відродження" на сцену театру, на телеекран. Тож коли йому запропонували очолити літературно-драматичну редакцію на Українському телебаченні (1994—95 рр.) не вагався. Тоді не думав, що невдовзі сіра епоха кучмізму вважатиме його благородні наміри чимось другорядним і непотрібним, що на зйомки фільмів про видатних діячів української культури чи інсценізацію творів не виділятимуться навіть мінімальні кошти. Та попри все вдалося Борисові і його колегам "пробити" відеофільми "Собор" (за О. Гончарем), "Дума про братів Неазовських" і "Маруся Чурай" (за Л. Костенко), "Жовтий князь" (за В. Баркою), створити есеї про письменників.

У співпраці з театрами на екран почали виходити адаптовані до телевізії вистави українських авторів.

Але працювати ставало дедалі важче. Паростки нового задихалися під навалою чужого, неукраїнського телепродукту, що заполонив наш інформаційний простір.

Час потребував оцінки всього, що відбувалося в Україні. Суспільство прагнуло пізнати себе, осмислити свої дороги, зрозуміти причини своїх невдач і прорахунків. Українська журналістика шукала (хоч і не завше знаходила) своє вагоме публіцистично-аналітичне слово.

І в перших рядах його творців, звичайно ж, був Борис Гривачевський. Йому доручають очолити студію "Політика", Творчо-виробниче об'єднання "Громада" має в ньому блискучого політичного оглядача. Гостра і бойовита програма "Дискусії лідерів", яку так майстерно вів Борис, конкурувала за популярністю з аналогічними програмами "акул пера" з російського телебачення. Незабаром ця авторська програма, одна з найрейтинговіших на українському телебаченні "була закрита без усяких мотивацій в результаті впровадження жорсткої цензури і ліквідації передач прямого ефіру" (з інтерв'ю Б. Гривачевського).

Чесній, безкомпромісній журналістиці почали обламувати крила — і про це трохи згодом.

* * *

Беру до рук течку, яку сама підписала "Боротьба за український телеефір". Тут, сказати б, усі етапи справжньої "війни" Бориса Гривачевського за професійну честь, людську гідність і свободу слова. Боротьба — з чим? Із задухою кучмівської доби, з "темниками", з русифікацією, що набула нових потужних обертів, із сірятиною, яка заполонила український телеефір продуктом чужинецької субкультури.

Процитую одного листа:

"Віце-прем'єр міністру п. Миколі Жулинському

Голові Державного комітету інформаційної політики радіо і телебачення п. Івану Драчу

Шановний Миколо Григоровичу!

Шановний Іване Федоровичу!

Новітня історія становлення незалежної України ще раз засвідчила: гуманітарна (духовна) сфера є первинною в національній ідеології суверенної Держави. Її глибинного історичного дослідження та утвердження заради майбутнього саме Нації і Держави, як свідчать факти — боялися в усі часи не лише завойовники, а й представники внутрішньої номенклатури. Досить виразно останнім часом все це позначилося на ЗМІ, надто в телебаченні. Комплекс "одвічного хохлацтва", починаючи із штучного насаджування "афоризмів Вєрки Сердючки" і до рабського благоговіння перед заїжджими фіглярами з Росії (трансляція концертів, інтерв'ю, діалогів у прямому ефірі по всіх, так званих українських каналах) як спрут, охопили телерадіоефір.

Аналіз ситуації підтверджує: це робилося і робиться свідомо, з метою повного знищення інтелектуальної журналістики. Майже повна русифікація Національного (?) телеканалу — заслуга людей, яким історія, культура, мистецтво України байдужі. Для історичної теми українства — табу. Навіть після того, як п'ять фільмів циклу "Україна нескорена" були змонтовані ("Дем'янів лаз", "Визволення по-совіцьки", "Биківня: злочин без кари", "Місце злочину — Сандормох", "І зорі вмивались сльозами") їх показували так, щоб мало хто побачив — безсистемно, без назви "Україна нескорена" (вочевидь це поняття й досі лякає). Історично склалося так, що нині маємо шанс, аби покласти хоча б рештки інтелектуальної журналістики (відтік кадрів продовжується), і патріотичних телепрограм (більшість — розмагнічено!).

Надія на Вас! Надія на створення осередків високого інтелекту й українського духу насамперед у національному (державному) телерадіоефірі. Надія на те, що Гуманітарна сфера, як основа розвитку новітньої держави на мапі Європи зрештою займе своє місце у формуванні патріотизму, у творенні новітньої ідеології суверенної держави".

Політичний оглядач Національної телекомпанії

Заслужений журналіст України

Б. Гривачевський.

Таких звернень, листів писав у владні інстанції багато, шукаючи розуміння і підтримки. Ось ще один вагомий аргумент:

"Одним із визначальних у поширенні, в популяризації духовних цінностей України може стати і має стати Загальнодержавний телевізійний канал "Культура" (до речі, це підтверджено Польщею, Росією). Базуючись на фінансовій підтримці Держави (державне замовлення), а також залучаючи до співпраці з одного боку — людей одержимих інтелектуально і морально високих, а з іншого — новітніх меценатів, телеканал формуватиме мислителів нової епохи, свідомих гордості за свою Державу, за тих, хто впродовж тисячоліть формував її могутню культуру".

Так відстоював Борис Гривачевський свої переконання, створивши ініціативну групу телевізійних працівників, яка розробила і подала на розгляд власний проект телевізійного каналу "Культура".

Який-бо він тоді окрилений ходив, як трепетно виношував саму ідею! До того ж, уже блукав владними коридорами наказ про призначення його керівником цього каналу, значення якого для держави важко переоцінити. Блукає, як бачимо, й донині. Українській культурі на Національному УТ виділено нині пару годин у пору "після третіх півнів". (Щоб нікого більше не розбудити?!).

Нелегко працювалося Борисові (та й хіба лиш йому?) в пору темників. Готові передачі знімалися з ефіру, дедалі рідше виходили його такі колоритні, поетичні, емоційно наснажені репортажі в "Новинах", урізувався час показу сюжетів. Волею керівництва, яке змінювалось на НТКУ чи не щороку, був знятий з ефіру і цикл програм "Дзвони народної пам'яті", (саме за нього Борис був удостоєний Міжнародної премії ім. Нитченка). Це був досить вагомий доробок журналіста в царині досліджень найбільшої трагедії українців — голодомору 1932—1933 рр.

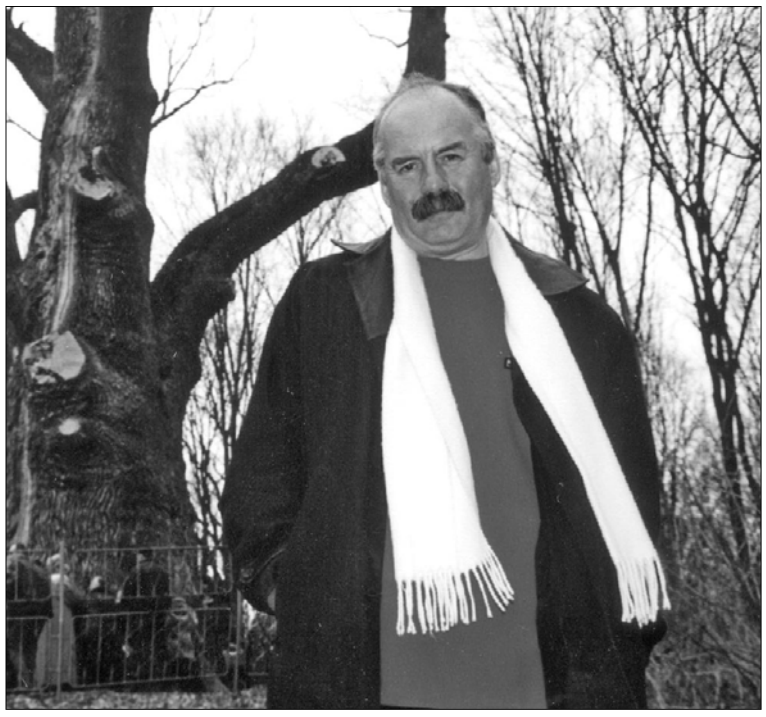

Борис Гривачевський біля Кобзаревого дуба

"Постсовіцька Україна сьогодні демонструє своєрідну амнезію щодо історичної пам'яті. І не так багато істориків, а ще менше журналістів намагаються жорстоку правду таки вписати до новітньої історії Держави. Борис Гривачевський — публіцист, який, долаючи чиновницькі бар'єри і пункти темників, принципово відстоює позиції нації, позиції Правди". — Так відгукувалась про цю роботу журналіста австралійська преса, повідомляючи:

"У грудні 2003 р. Гривачевський став учасником Міжнародної наукової конференції "Геноцид української нації. 1932—1933 рр.", що продовж кількох днів проходила в Музеї терору Угорщини. Саме ця країна на рівні парламенту однією з перших визнала голодомор в Україні — геноцидом.

Фільм-есей Б. Гривачевського "Пізнати істину" став підсумком цієї події, давши мільйонам українців можливість доторкнутися до трагічного меморіалу, створеного угорцями в центрі Будапешта — Музеї терору заради пам'яті про тих, хто кров'ю простелив шлях Нації до волі".

Але й міжнародне визнання не розвіяло хмар, що згустилися над головою журналіста. Аби "упокорити" його творчий неспокій, припинити потік "буйної фантазії", Бориса переводять у відділ тематичного планування програм. Робота, скажемо так, не для його натури.

Тож коли Всеукраїнське товариство "Просвіта" ім. Т. Шевченка 2003 року уклало угоду з НТКУ про започаткування телемарафону "Тарасова церква", Борис рвійно взявся за цю роботу.

Ось він, урочистий, усміхнений і натхненний, на екрані. Звучить його голос...

"Всі ми, шановні телеглядачі, стаємо віднині творцями великої Шевченкіани XXI століття. Долучившись до святої справи будівництва храму Тарасового, стаємо будівничими новітнього духовного фундаменту вже Незалежної своєї держави. Ми, журналісти, будемо цю справу продовжувати. І хочемо, аби ви разом з нами серцем, душею торкнулися благодатних куточків України, освячених іменем Тараса. Далеко не всі зможуть побувати в таких місцях. І саме Перший Національний входить до ваших осель із Шевченком XXI століття. Без Тарновських ми не мали б сьогодні Шевченкіани, без меценатства насамперед кожного з нас — не буде Тарасового храму. Збудуємо миром — будемо з миром!"

Я перечитую рядки Борисових сценаріїв, вчитуючись у перелік імен учасників передач, добре знаних у світі й маловідомих, але відданих справі духовного відродження України і упевнююсь (вкотре!) "Як много важить слово", мовлене серцем. Він скликав Україну на велику толоку, умів вселити в людські душі віру, надію і любов. Недарма програма була висунута на здобуття Національної премії ім. Т. Шевченка.

Але тим більш гірко й прикро було мені читати численні "заяви-протести", "службові записки", доповідні на адресу Олександра Савенка, або Тараса Стецьківа (експрезиденти НТКУ) про те, що передача не вийшла в ефір, або зазнала невиправданих скорочень, або на її зйомки не знайшлося коштів та про інші недобросовісні "теледиверсії" навколо неї. Процитую рядки звернення до Т. Стецьківа — (тоді президента НТКУ): якому було не до цієї програми, бо готував трансляцію "Євробачення".

"Національний телемарафон "Тарасова церква" має створити телевізійну Шевченкіану, за що нам вдячні мільйони глядачів — від учнів і вчителів до пенсіонерів. Завдяки телепрограмі вони побачили Батурин і Качанівку, Умань і Суботів, Седнів і Кам'янець, Меджибіж і Миргород. Програма стала місцем дискусії української інтелігенції. Є. Сверстюк, М. Сядристий, Б. Олійник, П. Мовчан, М. Жулинський, Н. Матвієнко, Н. Крюкова — і не тільки вони були учасниками передач.

Певен, вони необхідні нині. Держзамовлення планує вихід програми до 200-ліття нашого Кобзаря. Але ви, шановний пане президенте, своїм усним розпорядженням зняли її з ефіру, і з 12.09.2005 р. вона не виходить.

Як автор і ведучий, як просто глядач національно свідомий, як журналіст, який має свій доробок на теренах боротьби за незалежність, я протестую проти такої наруги над програмами національного телемарафону "Тарасова церква" і вимагаю від Вашої команди належного виконання Державного замовлення".

Відстоюючи право на ефір, Борис звертався по підтримку до багатьох відомих державних мужів і авторитетів від культури. Але ніхто з них не зарадив справі. І він вдається до ще одного рішучого протесту.

Із доповідної записки: "22.08.2005 р. о 14.10 у програмі НТКУ кілька разів пробіг рядок: "На знак протесту проти наруги над програмами Шевченкіани "Тарасова церква" — викрадення 10 хв. ефірного часу та перенесення програми в "глухий" ефірний час — ми будемо виходити на архівних матеріалах. Заявляємо: в НТКУ розпочалися репресії проти Шевченкіани і програм державного замовлення. І це в країні, де Президентом є В. Ющенко!"

То був останній вихід "Тарасової церкви" в ефір. Пізніше в листі до редактора "Телекритики" Наталі Лігачової Борис напише: "Я намагався і продовжую творити нашу духовну ауру, серцевиною якої є поетичні або ж просто житейськи мудрі згустки слова геніїв України. Маю на цей творчий доробок повне право, як український філолог насамперед і як журналіст, до чийого слова дослухалися і в 90-х, і нині, та й, зрештою, як людина, яка вже переступила піввікову межу і має таки чималий досвід відстоювання позицій національної журналістики і свободи слова у цій державі... Аж воно тут, виявляється, нікому не потрібне..."

Ця боротьба була виснажливою, забрала багато сил. До останнього він вірив, що справедливість переможе, що він зможе реалізувати задумане: створити телевізійну "Енциклопедію міст і сіл України", відзняти цикл документальних есеїв про історію великих українців, які з різних причин залишили Вітчизну і спричинилися до розвитку інших держав і народів — "Повернення з Ирію". Розробленим авторським проектам не судилося здійснитися.

Підтятий тяжкою недугою, Борис сам відлетів у вирій... Залишив по собі довічний зойк печалі своїй мамі Вірі Тимофіївні, журавлину тугу дружині Людмилі, батьківський заповіт синові Максиму і доньці Олесі з її родиною. Залишив право на поминальну чарку своїм добрим друзям і однодумцям. Творчу естафету — новому поколінню українських журналістів.

А двом його онучатам — Іванці, яку ніжно й безмірно любив, і Богданочці, якої так і не встиг дочекатися, хай мудрою дідовою пам'яткою залишаться слова, якими він завершив одну з останніх своїх передач:

"Найкраще бути самим собою. Я був, є і помру українцем. Я завжди пильнував, щоб не принизити своєї гідності і пишаюсь тим, що не принизив моїми діями гідності мого народу. Я вірю в зорю України!"

Із цією вірою залишаймося і ми, сучасники Бориса Гривачевського. Пам'ятай, Україно, свого вірного сина...

Хто захоче вклонитися світлій пам'яті Бориса Гривачевського, запрошуємо до Будинку вчителя 31 березня о 17 годині на вечір спогадів і шани.

“Річки були прихожанами черкаського моста-церкви”.
Юрій Іллєнко

ЮРІЙ ІЛЛЄНКО

«ДОПОВІДНА

Уривки з роману

— Отдать конци!

“Надежда Крупская” закричала *нелюдським* голосом — У-У-У-!!! — ніби вперше прочитала записку Сталіна: — *Отдать конци*, — вивергла з білої труби в чисте блакитне небо протуберанець ще більш чистої, білосніжної пари і відвалила у вічність поза розкладом.

За розкладом у світі десятий день йшла Друга світова війна.

Другу світову війну розпочав мій молодший братик Михайло І-й.

Точнісінько, як було із першою світовою. Коли в Сараєво вічний студент Гаврило Принцип на принцип — замочив із нагана германського ерцгерцога Фердінанда і тим розпочав війну.

Таке сподіяв і мій молодший братик Міся, як він сам себе поважно називав.

Міся тріснув мене по голові дерев’яною тріскою, коли я хотів улізти в його візок. Та так влучно, що пробив у моїй голові дірку, — ну, не зовсім у голові, а лише в шкірі на голові. Нічого суттєвого з тієї дірки не витекло, крім, хіба що, трохи мозку.

Це я так тоді думав, бо перелякався.

Добре, що крові майже не було. Лише мозок.

Але я заволав так, ніби справді стікав останніми краплинами крові.

Вибігла з дому мама і нагримала на нас:

— Ап’ять вайна!

Ніякої війни не було й близько.

Ми, мирні онуки, мирно гралися на купі тирси, стружки і дерев’яних обрізків біля верстака діда Тараса.

Дід Тарас, окрім того, що був дідом, був ще й теслею, й столяром — саме того дня він майстрував візка на коліщатах своєму наймолодшому онуку Михайлику.

Візок виходив гетьманський — із точеними балясинами дверцят і різьбленою спинкою над шкіряним сидінням, як у шестисотому мерседесі.

Міся мабуть боявся, що ми, старші онуки, його розкуркулимо, заберемо візка собі, то й розпочав війну.

Наступного дня з самого ранку чорна тарілка радіо на стіні у кімнаті Місі з мамою таки підтвердила, що війна почалась.

Міся заплакав, бо він, звісно, того не хотів.

Він був гарний хлопчик. І ніколи не бився. То було лише раз у його житті.

Запевнити Місю, що нема його провини в тому, що почалася війна, не змогли ні мама, ні баба Надя.

— Еге, ви самі ж казали — ап’ять війна… — ридав Міся.

Міся ніби відчув, що він буде першою жертвою тієї війни в нашій сім’ї.

Брата не стало менше аніж за рік.

Він помер в евакуації в Новосибірську від крупозного запалення легенів на тлі повного виснаження організму.

Потім, після війни, в сорок сьомому, в мами знайшовся ще син, якого вона назвала теж Михайлом.

Михайло-ІІ-й виріс розумним і толерантним, ніколи не бився, став кінорежисером і деканом кінофакультету. Має доньку балерину, красуню Іванку, яка закінчила балетне училище при Большом Театре в Москві, а танцювала в Німеччині в Штутгардському театрі, а тепер — у Празькому, бо в Україні таланти нікому не потрібні.

Вона в нас нью-остарбайтер.

Але це все потім.

Поки що ж я не плакав, що почалась війна.

Навпаки, я почувався героєм і примусив маму зробити мені повну перев’язку голови.

Мама була медсестрою, то ж зробила перев’язку по повній програмі “важке поранення голови”. Два тижні я відмовлявся знімати ту пов’язку. Розшукав у дідусевому садочку першу дозрілу вишню і розчавив її на бинтах.

Вийшло, наче кульове наскрізне поранення в лоба. Коли вже мама силоміць-таки зняла з мене перев’язку, боячись, що під нею щось заведеться, я її вдягав як тюбетейку, виходячи на вулицю.

На вулиці повз дім діда Тараса по соші, що вела на дерев’яний міст, уже котилася війна — безкінечний натовп біженців, змішаний із червоноармійцями, що теж тікали від війни.

Першими по соші промаширували хлопці-десятикласники. В сандаліях на босу ногу, в білих сорочках, із непокритими головами.

Війну проголосили по радіо в неділю 22-го, а всіх черкаських десятикласників зібрали в понеділок до школи № 3, поставили на плацу місцевого базару біля пожежної команди.

Брат Вадим був у третьому. То він бігав лише дивитися на той збір.

Воєнком вишикував хлопців у шеренги і скомандував:

— *Смірна! Слушать маю каманду! Враг каварно напал на нашу савєцкую Родіну в чєтирє часа утра. Вєликий Сталін об’явіл всєобщую мобілізацію. Ви всє призвани в ряди защітніков атєчєства. Отнинє ви байци Красной Арміі. На-пра-во! Шагом марш!*

Хлопців у лавах було близько сотні. Колона рушила по соші в бік дерев’яного мосту через Дніпро.

Попереду йшов воєнком.

Він єдиний був у чоботях і кашкеті. Хлопці вдягнені по-літньому, ніби на хвилину відлучилися з хати.

Коли колона рушила вулицями Кривалівки — поголос покотився містом, випереджаючи колону:

— Хлопців женуть на війну…

Дехто з призовників жив на іншому боці міста, скажімо, на Казбеті, або біля цукроварні, аж під хутором Червоним. Заскочити додому, щоб перевдягтися в дорогу, взяти торбину з харчами або хоча б попрощатися з мамою — воєнком не дозволив.

Сказав, як відрубав:

— Крок убік з колони буду вважати за дезертирство. Стрілятиму без попередження.

Хлопці йшли чужими вулицями, чужі люди почали виносити з хат усе, що могло згодитися хлопцям у дорозі. Колона обростала жінками, що бігли поруч. Чужі жінки поїли чужих хлопців молоком, на ходу взували їм чоботи, вдягали чоловічі *пінжаки* і *кухвайки*, вішали на плечі торби з хлібом, салом і борошном. Вдягали через шиї саморобні скатки з ковдр. Покривали голови модними тоді кепками-шестиклинками і немодними сільськими картузами.

Жінки не знали, що хлопцям залишилося жити три години. Не більше.

Воєнком йшов першим і не озирався.

Не озирнувся жодного разу на колону позаду.

Робіть що хочете — моя хата з краю, мене не обходить — ніби було написано в нього на спині.

Можна було не лише зробити крок убік, можна було спокійно повернутися додому, до мами.

Ніхто не втік додому.

В колоні юнаків крокував мій дядько Шура Петренко. Петренки жили недалеко, за три квартали, але на іншій вулиці. Баба Надя вдягнула Шуру в дідові калоші, дала картуза і торбину з продуктами.

Ми, малеча, висіли на паркані — було цікаво, яка вона, тая війна.

Я, власне, сидів не на паркані, а стояв на засуві брами. Стояти на балці засува було зручно, голова якраз стирчала над ворітьми, руками можна було спертися на верхню обшивну планку.

Стояти можна було годинами, аж поки мама не стягала нас за ноги, щоб нагодувати.

Години через три як погнали хлопців по соші через міст на війну, у небі з’явились німецькі літаки. Вперше.

Вони летіли, вільно розкинувши крила, ніби небо не було вже наше, а їхнє. Нікого не боялися. Старші хлопці зауважили, що німецькі літаки по інакшому гули, аніж наші. Я прислухався й собі. Справді, отой чорно-зелений підвивав із булькотінням, ніби його нудить, ніби ось-ось зблювне.

Літаки покружляли над мостом, не звертаючи уваги на місто, потім подались убік Золотоноші. На схід. Туди, де завжди сходило сонце. Вікно в моїй кімнаті виходило саме туди, куди полетіли німецькі літаки.

Баба Надя з мамою просто під ворота поставили лаву, та що була в коморі, і на лаву виставляли різне — дерев’яне барильце з холодною водою (брат Вадим носив відрами з криниці), щось із харчів, доки ще в баби було, (а тогорічної бараболі було в льосі ще ого-го), хустки, ганчірки на онучі, ковдри, тощо. І так було перед кожною хатою, не лише в нас.

Із кожною хвилиною на соші юрбилося все більше й більше люду.

Дерев’яний міст через Дніпро не встигав ковтати біженців.

Дерев’яний міст у Черкасах на Дніпрі був легендарним. Видається мені зараз, що був той дерев’яний птеродактиль довший за міст над Золотою Затокою в Сан-Франциско.

12 кілометрів рівної як струна ажурної дерев’яної споруди були дивом дерев’яної архітектури.

Як Кіжі.

Тільки не церква, а міст. А може, то була зведена язичницька церква Бога всіх Дніпрових річок: Росі, Самари, Десни, Ворскли, Ужа, Прип’яті, Либеді, Ірпеню, Почайни, які там ще є, всіх поіменно не назву, особливо дрібноту. Ті річки були прихожанами черкаського моста-церкви. І загинув міст, як Десятинна Церква, в яку під зав’язку набилося киян, а хан Батий велів спалити їх у церкві.

Міст вигинався на двадцятиметрову висоту в головному прольоті й нависав над п’ятьма протоками і головним руслом Дніпра.

Дніпро в Черкасах розбігався на рукави. А нижче Черкас знову збігався докупи, в одне русло. Протоки створювали острови. На островах серед сіножатей були поставлені опори того моста.

Писане тонким пензлем чорною китайською тушшю каліграфічне мереживо черкаського мосту на тлі жовтої уранішньої зорі, (я багато разів намагався прочитати його з куреня, спросоння, коли ще був неписьменний, коли дід брав мене з собою на сіножать), нагадувало мені якесь сакральне послання: ієрогліфічні вертикалі опор і каліграфічний текст арок піднесений у вирій, від обрію до обрію, через усе безкрає небо.

Якимось чином, малий і нерозумний, я відчував, що обов’язково маю прочитати колись, може, в старості, той загадковий і такий простий текст. Міст мене збуджував, не як дівчина, що раптово сподобалась, а як ворожіння, як таїна, як темне пророцтво, як доля, що лежить перед тобою ще неходжена.

Із першого разу, тільки-но я його побачив, мене тягнуло вийти на нього одному, вночі і подивитися з найвищої його точки у чорне дзеркало дніпрової води.

Баба Надя ходили. Казали, що видно дно, ніби немає води в Дніпрі геть. Видно сомів великих, як колоди, що споконвіку лежать під дідовим парканом. Видко, — то вже мабуть баба Надя прибрехали трішки, — русалок. Одну баба Надя навіть впізнала, то була її найкраща подруга Тарася, яка втопилася з любові в свої п’ятнадцять років. І ще казала баба Надя, що води ніби не було, а зорями було вистелене дно. Саме по зорях і ходили русалки босими ногами. Їм не пекло у ноги. Зорі були холодні. Соми, зорі й русалки про щось розмовляли між собою і гукали на бабу Надю, щоб вона плигнула до них. Русалка Тарася, власне, гукала. Бо насправді, по життю, баба Надя мала стрибнути з мосту замість неї.

Знову комп’ютер виправляє мені Тарасю на Парасю.

Якийсь припадочний комп’ютер подарували мені на шістдесятип’ятилітній ювілей. Щоразу прагне за мене писати краще.

Саме Тарася.

Русалка спершу справді була Парася, коли ще була дівчиною. А коли вона закохалася донестями в мого діда Тараса, її почали дражнити Тарася, бо вона ходила за ним хвостиком і вдень, і вночі. Вони удвох закохалися з бабою Надею, навперейми. Вони були не подругами, про це вже мені потім розповів дід Козел, який мене не любив, вони були сестрами-близнючками. І закохалися в одного парубка. Парубком дід Тарас був гоноровим: гарний і багатий. Страшенно багатий. Фантастично багатий. Неймовірно багатий.

А вони удвох мали одні черевички на двох.

А в Тараса був табун коней.

Сто голів. Тоді це було, як сьогодні сто шестисотих мерседесів!

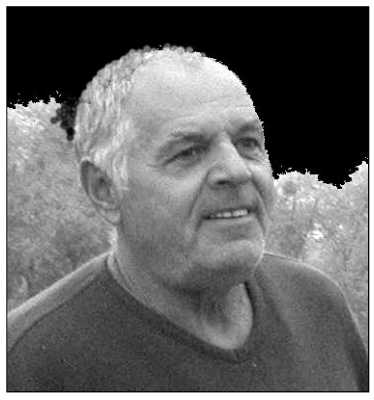

Мій прадід Іван Тарасович, коли швидко почав помирати, виділив своїх дітей, так тоді казали, значиться — поділив своє багатство між ними. Тарас був наймолодший — дев’ятнадцять років. Інші шестеро — старші. Тарасу випали коні. Шість кам’яних будинків, дванадцять вітряків під Чигирином, млини, ґрунти, пасіки, молотарки, словом, повний реманент гречкосія-хлібороба, елітного аграрія — все одійшло старшим.

Дідові виділили коней.

Дід навіть не дивився у бік Надійки і Параски, коли відганяв проти ночі своїх коней за Дніпро на луки на нічне пасовисько. Тарас брав у їхнього батька-рибалки човна-довбанку і гнав табун через Дніпро на острови.

Баба Надя казали, що кожного ранку, досвітсонця вони з Тарасею вже чатували на березі і дивилися, як з рожевого серпанку спершу повільно випливає стоголовий табун, — лише високо задерті голови виплива-ють, тихенько форкають коні, стрижуть вухами, зирять виряченими очима, а позаду на повен зріст навстоячки у вербовому човні довбанці сам молодий Господь Бог — такий він був гарний.

А голови коней йому лише по коліно.

Парася почала звечора лягати у довбанку. Тарас робив вигляд, що не помічає дівчини. Так вона й мерзла ночами у човні, аж доки не кинулася з того дерев’яного мосту, стала русалкою Тарасею.

А Надійка щовечора ставала на коліна перед іконою Божої Матері і молилася, коли табун тупотів повз їхню мазанку, щоб Господь наслав на коней пошесть. Господь почув її молитви і наслав сап.

Коні видохли, хоч і були невинні, видохли за три дні. Лише тоді Тарас подивився на дівча. Бо враз став бідним, як і вона.

Як казали більшовики — восторжествувала класова справедливість — усі стали бідними.

А Надія була красивою як він. Навіть гарнішою. Таких красунь у Черкасах більше не було ніколи. Споконвіку. І вже ніколи не буде. Це вже мені казав сам дід Тарас, коли баба Надя померли. Вони побралися, а через три роки дід Тарас знову став багатієм, бо мав золоті руки, золоту голову, золоте серце і любов. І працював і вдень, і вночі.

Але жодного разу в житті не виходив на міст вночі.

І вдень не ходив.

А я був ще замалий для такої мрії — вийти вночі на міст.

Сам-самісінький.

Але я постановив обов’язково це зробити, коли стану дорослим, коли піду до школи.

На жаль, я так і не прочитав того сакрального меседжу і не розв’язав тієї простої задачки моїх предків-теслярів — текст згорів на моїх очах у сорок першому.

В жодній історії Другої світової війни я не знайшов, у жодному архіві, як не шукав, ані рядка, ані згадки про ту, може, найбільшу у Другій світовій війні пещь пекельну — майданеки і освенціми можуть взяти тайм-аут — хвилину мовчання.

Рахуємо.

12 км це 12 000 метрів. Завширшки міст був близько 10 метрів.

12 000 м х 10 м = 120 000 квадратних метрів.

Припустимо, що в середньому на кожному кв. метрі було четверо людей. Насправді було більше, бо була страшенна давкотня, тиснява. Відкиньмо місця, які займали брички, полуторки, візки, клунки. Ну, хай буде половина площі. Виходить, як не рахуй, щось близько 250 тисяч людей.

Чверть мільйона.

Я не згадав дітей на руках у матерів. А таких було більшість. Із дітьми.

Мінімум двісті п’ятдесят тисяч згоріло в той день під Черкасами за якихось півгодини. Разом із мостом.

Поки що я висів на брамі й не знав, що присутній на єдиному, неповторному сеансі епічного та ще й апокрифічного кінофільму під назвою “Міст у смерть”.

Із соші, з текучої юрби, з несамовитого людського чорторию вибрався вершник і під’їхав до брами впритул. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев’язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Вершник перехилився з сідла і зачерпнув із барильця повне горнятко води. Пив поволі, смакуючи нашу солодку воду, і роздивлявся мене впритул:

— Де тебе поранило? Мене над Дністром….

Я зніяковів, я ще жодного разу не говорив із командиром, та ще й пораненим. Та ще й на великому коні.

— Тебе як кличуть, мабуть Юрком?

Тут я зовсім зашарівся. Нічого не зміг сказати у відповідь.

Звідки він знав, що я — Юрко?

Кінь потягнувся губами до моєї руки. Вершник легенько торкнув повід і повернувся в натовп.

Тепер я роздивився, що всередині, в гущавині юрби був у командира літак. Літак посувався по соші поволі, як снула муха. Натовп обтікав його з двох боків, бо рухався скоріше за літак. В натовпі літак прикидався маленьким, іграшковим. Проте то був справжній винищувач — Лавочкін. У винищувача було впряжено пару волів. Винищувач тягнули задом наперед, тобто літак рачкував, тобто пропелер був позаду, як у Карлсона. Тоді ще ніякого Карлсона серед моїх знайомих не було.

Це так, ретро де-жа-вю, фючер ін де паст. Знов мене виперло зі спогадів на смітник нікому непотрібних знань-незнань.

АПОСТОЛУ ПЕТРУ»

Вершник перехопив мій, мабуть що здивований, погляд і гукнув мене, саме мені гукнув із натовпу, від крила свого літака, голосно, бо натовп ніс на собі, як важку ватяну ковдру, ніагарський неартикульований крикстогін.

— Мені б тільки пального... Мені б тільки на той бік Дніпра... Юрку!.. Там він у мене злетить...Чекай на мене, Юрку!

Льотчика-винищувача затягло у вир юрби перед в’їздом на міст і я втратив його з поля зору.

Через двадцять п’ять років я вставив того винищувача на волах у свій фільм “Криниця для спраглих”.

Відшукав, до речі, в черкаському театрі, актора, як дві краплі води схожого на того літуна, знайшов у музеї війни винищувач Лавочкіна, лише волів уже не знайшлося, воли вже перевелися на Вкраїні. Літаки не перевелися, воли перевелися. І гарні актори не перевелися.

І зняв сцену відступу Красної Армії.

За що крепко палучіл па галаве.

Секретар ЦК КПУ Скаба кричав після перегляду фільму з піною в роті:

— Где ви відєлі, таваріщі, чтоб нашіх гєроічєскіх істрєбітєлєй воламі таскалі!? Чушь сабачья!

Уже другий день від моста накочувався гасовий сморід. Почало смердіти вночі. Не можна було спати. Ранком розвідка (одна баба сказала) донесла, що наші обробляють дерев’яний міст соляркою. І скрізь ставлять запали. І що коли німці зайдуть на міст, то міст буде підпалено з двох боків. Ну є в них, тобто наших, такая машинка, що крутиш ручку і вона все висаджує, або усьо загоряється. Головне, дочекатися, доки німці, вся їхня армія втягнеться на міст. Тоді війні кінець.

Обробляли моста ще два дні. А біженці все прибували і прибували. У Черкасах був ще один міст, але залізничний. Ближчий пішохідний міст був аж у Києві, а нижче за течією, у Дніпропетровську. Тому біженці сунули сотнями тисяч. Піші з клунками, на підводах, фурах, молдавських каруцах, драбиняках, мажах, цигани на балагулах із накриттям, на бриндюгах, із візками і роверами-велосипедами, з тачками і з коровами, переобтяженими великими лантухами-саквами ніби верблюдихи.

Цивільні вже йшли упереміш із військовими.

Військові були зі зброєю і без. Маленькими групами й поокремо. Охляп на неосідланих конях, тарантасами і грабарками. Я тих назв зроду тоді ще не знав, не знаю й досі. Це так коментував дід Тарас ту юрбу, бо він сам у молодості був і грабарем теж. Усі були виснажені вкрай. Усі намагалися скоріше встигнути на рятівний міст, доки не наздогнали німці. Казали, що німці вже у Смілі. У діда під Смілою був баштан. На баштані стояв курінь. Я в тому курені торік їв кавуни.

Коли сказали, що німці у Смілі, я пожалкував за кавунами. Ну, думаю, жаби, все ж з’їдять, ще зеленцем.

Про німців у Смілі сказав дядя Шура. Він повернувся. Він розповів, що під Золотоношею на колону школярів налетіли німецькі літаки. (Ми ж їх бачили, коли вони полетіли у бік Золотоноші). Почали їх розстрілювати. А вони, хлопці, навіть не знали, що треба робити, що треба ж було розсипатися з дороги по полю як горох... А вони стояли і дивилися на літаки. Ті їх розстрілювали, як в тирі “Осавіахім” на “Машбуді”.

А воєнком лежав у кукурудзі мертвий. Пістолета в нього не було. Кобура була порожня. Тобто в кобурі було повно смаженого гарбузового насіння. Так сказав Шура. Він його обшукав, хотів забрати пістолета собі. Забрав насіння.

Дядя Шура залишився живим. Усього четверо зі школярів-черкащан залишилось живими.

Він повернувся з того берега Дніпра додому.

Через міст було годі й думати пройти проти натовпу, то дядя Шура плив через Дніпро і протоки. Голодний був, як звір. Сказав, що він нікуди більше звідси не рушить. Залишиться тут. Коли баба Надя годувала дядю Шуру, несподівано з’явився мій батько. Наш батько. Бо було ж ще два брати в мене: Вадим — старший і, я вже казав, Михайло І-й. Батько прийшов не з вулиці, а з городу. На нашу вулицю з вулиці втрапити було вже неможливо.

Натовп сунув від паркану до паркану, як м’ясний фарш у м’ясорубці.

Батько побив дядю Шуру. Не дуже. Сказав, щоб той ішов назад, у Золотоношу, щоб шукав воєнкомат, що, якщо він залишиться тут, то це йому дяді Шурі кришка, смерть значить. І нам ганьба. І що його (Шурчине) місце в бою за Родіну.

І випхав сімнадцятирічного дядю Шуру за ворота в натовп як той стояв — босого і в мокрій сорочці. І голодного, бо той не встиг полумиска борщу висьорбати.

Натовп поглинув Шуру, ніби голодний Мобі Дік ковтнув ще більш голодну тюльку.

Побачив я свого дядю в 46-му гвардії капітаном з орденськими планками на грудях і довічним заїканням від контузії під Сталінградом. І ще Олександр Іванович (Шура) сказав, коли вчив мене пити гарячу самогонку на пляжі під Сосновкою, що правильно його тоді мій батько побив.

На соші юрба якось раптово поміняла тональність ґвалту.

Ми, діти, кинулись до воріт.

У натовп ззаду і з боків увітнулися німецькі мотоциклісти.

Вони нікого не вбивали. Вони пробивалися на міст.

Ото був справжній суржик — суміш голосів німецьких мотоциклістів, які гавкали на біженців, що вискакували їм з-під коліс; біженців, які галасували, як кури, на яких із неба впав шуліка; фальцетне іржання запалених, у жовтому клоччі піни, коней; сопіння роззброєних червоноармійців; скиглі загублених дітлахів; хоровий спів випущених на волю аборигенів смілянської психлікарні, буйного відділення; іномовлення кинутої напризволяще, змішаної з німецько-єврейсько-українсько-російсько-молдавсько-татарським натовпом худоби: недоєних шльондр-кіз, озвірілих овечок, цнотливих телиць, колгоспних шкап у *собственном соку*, реп’яхах і колтуном у гривах, переляканих, ніби левретки, племінних бугаїв — усе вило, мекало, мукало і верещало.

Суржик!

Батько схопив нас — маму, Вадима, мене і Місю — і городами, потім попід залізничним містком біля ватно-одіяльної *(що я можу зробити, раз вона так по-ідіотичному називалася)* фабрики, потім навпростець через очерети Митниці потаскав до переправи. З собою ми встигли взяти лише того візка, з якого почалась війна. Накидали у візок найнеобхідніше з речей, однаково, сказав батько, з речами на пароплав не візьмуть. Коли ми прибігли на пристань, уже пролунала команда:

— Отдать конци!

Звідки взявся батько, звідки він, як шуліка з неба, впав на наші голови, я дізнався вже згодом, коли ми через три доби припливли в Дніпропетровськ, де він нас уже зустрічав. Батько тоді був евакуатором заводу Петровського і будівельного інституту, в якому він викладав. У батька була броня. Це не броня у розумінні як на танках, або на лінкорах, а таке слово, що скажеш у воєнкоматі і тебе на війну не беруть. Батько був інвалід. У нього не було однієї кістки в нозі. В кожній нозі від коліна до стопи у всіх є дві кістки. В батька була лише одна. Каліцтво і було його бронею.

У Черкаси батько впав, як сніг на голову серед літа, бо прибув туди по залізничні платформи. Під Золотоношею тих платформ набилось на запасних коліях неміряно. Батько пригнав із Луганська зовсім нового (просто з заводу) паровоза (мені здається сьогодні, що то був “І. С”. Іосіф Сталін). На “Йосипі Сталіні” батько і причмихав у Черкаси, щоб забрати порожняк під Золотоношею. На операцію “сім’я” в батька було дві години сім хвилин, доки “Йосиф Сталін” набивав своє черево вугіллям і водою на товарній станції.

Як, через голови, клунки, багнети і кулаки, батько повкидав нас на “Надежду Крупскую” знає один Господь.

А може, знаєш і ти, святий Петре.

Але ми стояли на верхній палубі.

На палубі — не те слово. І стояли — не те слово. Я особисто висів у натовпі, бо ноги мої не торкалися палуби. Мене затисло між людьми, як лозину в мітлі, скрученій докупи залізним дротом паніки. Перев’язано намертво, ані ворухнутися, ані вислизнути, ані закричати, бо все повітря з грудей вичавлене до останнього диху.

Вадим тримав на руках Місю, стоячи десь зо два метри від мене. Візок загубився. Ми всі були притиснуті до леєрної огорожі палуби. Ота огорожа і була, власне, дротом, що зв’язав народ у єдиний віник. Стояла тисячонога юрба-потвора не на палубі, а на даху пароплава, на якому ніколи не возять пасажирів.

Бо на даху буває лише труба, рятувальні човни, канати і пожежні багри.

Коли двоколісний пароплав заплескав пліцами величезних коліс по воді, не стало чути, що кричав батько з причалу. Пароплав нахилився на лівий бік, ледве не черпаючи воду бортом, пароплав був перевантажений. Капітан люто вивергав через рупор на голови натовпу якісь спеціальні слова упереміш із матом, як гарячу лемішку зі шкварками.

Смужка води між батьком і нами стрімко розширювалась.

Я заплакав без слів. І вперше — без сліз. То був плач для самого себе. Плач, якого ніхто не побачить, бо немає сліз і слів. А міміка плачу і сміху абсолютно однакова. Більше того: однакова вона в людини, собаки і коня. Плач без сліз і слів — є абсолютним плачем, плачем самого по собі, плач у собі за Еммануїлом Кантом. Річ у собі і плач у собі — це абсолюти трансцендентного в людині. Це вже я сформулював потім, коли став режисером, і ще потім, коли покинув бути режисером, я, бувало, двадцять чотири години на добу думав, як зобразити на екрані відчай, найвищий шал суму, безодню скорботи, хаос паралізованого сумління, німотіння заляканої життям душі, трансцендент виття страждаючої душі...

Артикуляція сміху і плачу одні й ті ж.

Думаю, й чинники сміху й плачу такі самі, однакові.

Хоч у трансценденті, хоч і тут, у житті, в перманенті.

Хочеш — смійся, а хочеш — плач.

Тоді на пароплаві “Надєжда Крупская” я зняв з голови солом’яного дідового бриля і кинув батькові. Бо батько був простоволосий.

Бриль підбило вітерцем, він покружляв, покружляв, довго не хотів вмочати крилаті криси у воду, і, раптом, ніби підстрелений, впав на жовте шумовиння з під коліс “Надєжди Крупської”.

“Надежда Крупская” вирівнювалася, вигрібала і вибігала на фарватер біля бакена номер 17-ть.

Бриль уже був крихітною світложовтою цяточкою на темно-жовтій стрімкій воді Дніпра. Вода була жовта, бо несла пісок.

Я не знав тоді, що отим брилем і була поставлена крапка щасливому безтурботному дитинству. *(— Який несмак, — скаже читатель Куельйо, або глотатель кислотного Сорокіна і не збреше).*

Пароплав онімів, покинув навіть шкварити колесами, і круто похилився всією своєю біомасою на правий борт.

Із правого борту відкривалась дванадцятикілометрова панорама дерев’яного черкаського мосту.

Міст горів.

Міст горів підпалений з обох боків, з обох берегів Дніпра.

Німці вдерлися на міст разом із біженцями, а не так, як планували наші командири: спершу пройдуть усі наші, потім міст заповнять усі їхні, ну, зрозуміло, німці, і тоді вже треба буде підпалювати міст.

Щоби німецькі мотоциклісти не захопили отих підривних машинок на лівому березі, було дано команду підпалювати, коли людьми було заповнено всі дванадцять кілометрів мосту.

Міст спалахнув миттєво. Швидше, тобто краще за все зайнялося на краях, бо краї краще намастили соляркою. Виходу з мосту в людей уже не було. З двох боків була вогняна стіна.

Наш пароплав наближався до мосту.

Горіло вже все. Всі дванадцять кілометрів. Ті, що були біля перил, стрибали з моста. Палаючі люди летіли, як факели. Ті, що були над водою, мали якийсь шанс врятуватися. Ті, що над піщаними островами, розбивалися на смерть.

Після війни, коли щовесни, як правило, 2 травня відкривали сезон купання в Дніпрі, ми, дітлахи, ще довгі роки знаходили на пляжах по островах і острівцях вимиті повінню обгорілі трупи. В мокрому піску підсмажені тіла добре зберігалися.

Пароплав запливав під палаючий міст. Уже ніхто не стрибав. Лише падали униз вогняні кулі. На пароплав не влучила жодна. На пароплаві запала тиша. Лише колеса відбивали один на всіх пульс, пульс божевілля.

Коли пароплав вискочив з-під вогняної пастки, — в небі з’явились німецькі літаки.

Я залишився на палубі сам на сам із тими літаками. Затиснутий зусібіч мовчазними людьми.

(Цей ефект публічної самоти пропік мене аж до печінок, я запам’ятав цей жагучий шал самотності у натовпі на все життя і використав у фільмі “Білий птах з чорною ознакою” в сцені весільного танцю Дани з Орестом).

Один, потім другий, потім третій літаки якось химерно ковзали на крило, перевертались у повітрі догори ногами і починали падати з неба просто на мене, лоб в лоба.

Я був один на порожній палубі серед нерухомого натовпу.

Я був мішень.

Саме я.

Літак завив так моторошно, що кров у моїх жилах зупинилась. Тоді я вперше почув голос смерті.

Від літака відокремилась чорна цятка і стрімко збільшувалась, аж доки не стала красивою бомбою. Перша бомба пірнула у воду по правому борту, як олімпійська чемпіонка, без жодного сплеску, без зайвих бризок метрів за десять від правого борту і вже під водою, на дні вибухнула.

Пароплав встояв, не перекинувся. Хоча вискочив із води як дельфін, або велетенська біла касатка. Хоча касатки — чорні, як бомби.

Велетенські, як крила вітряків, колеса ревнули, шалено крутнулися у повітрі і тим знову повернули всесвіту апокаліптичну фонограму.

Друга красуня упірнула далеко за кормою.

Потім зблизька, коли я вже розгледів обличчя льотчика, з-під крила вдарило вогнем. Кулеметна черга прошила палубу навкіс.

Літак над самою нашою трубою вийшов з піке, перестав вити і стрімко пішов у небо.

Другий і третій проробили зі мною те ж саме.

Але вже ніхто в мене не влучив.

Коли літаки знов заходили на повторну атаку, з заходу, із-за золотоніського лісистого берега вискочив винищувач Лавочкін.

То був мій тезка — Юрко. Більше не було кому. Я певен. Він таки дістався пального.

Бій був коротким.

Юрко йшов на таран. Очевидно, в нього не було набоїв. Юрко завалив двох. Першого просто в лоба, а другого, що летів трохи ліворуч і позаду, зачепили юркові уламки: відірваний хвіст, зламані крила, розкручений ґвинтом двигун. Уламки потрапили німцю під ґвинта. Німцю відірвало пропелера, тому, другому німцю. І розтрощило, розпороло фюзеляж аж до хвостового руля.

Третій німець втік.

На палубі витягали, висмикували з натовпу вбитих і передавали над головами до рятівних шлюпок. Поскладали в одну шлюпку всіх сімох і вкрили брезентом. Шлюпка була від мене на відстані витягнутої руки.

Тоді всі побачили в абсолютно порожньому від хмар, літаків, зірок, Бога, кольору і пташиних криків безлюдному небі — іграшковий парашутик, під яким розгойдувався маятник-цяточка живої плоті. Як іграшка на новорічній ялинці. Був у нас до війни такий парашутик зі срібного паперу з позначкою “ОСОВІАХІМ” — “общество содействія армії, авіації і морскому флоту”. Я завжди вішав його на самісіньку верхівку на довгій срібній нитці. Вішати парашутика був мій, юрковий, привілей.

Гарячим низовим вітром від палаючого мосту парашут вирвало з мого пасторального жанру, підхопило смердючим крутіжем чаду і потаскало ігрицем по діагоналі порожнього неба, навкіс, пругом униз понад водою, до прилук під цукроварнею.

Парашутиста вже перло пекельним протягом низько над водою і він швидко наздоганяв нашого пароплава.

Льотчика протаскало розпеченим вітром уздовж борта “Надежди Крупської”, за метр над шлюпкою зі свіжими трупами, мені тоді здалося — на відстані їхніх витягнутих рук, що стирчали з-під брезенту.

На стропах парашута гойдався мій знайомий. Юрко. Мертвий-мертвісінький. Без шапки. Голова його була перев’язана сліпуче чистими бинтами.

Він посміхнувся мені, коли в абсолютній тиші, прослизнув повз леєрну огорожу, повз шлюпку, повз порожній капітанський місток, повз мою старість.

А ще він сказав мені мертвими губами, коли пролітав повз мене:

— Не обертайся...

За кормою біло-білої, сполотнілої, зблідлої від жаху “Надежди Крупської” згоряли живцем двісті тисяч людей. Чи близько того. Чверть мільйона.

— Отдать конци!.. Не обертайся!..

На цьому самому пароплаві, “Надежде Крупской”, я повертався, ми повертались — вже без Місі, з евакуації з Сибіру в рідні Черкаси.

Про це я напишу тобі, святий Петре, якось іншого разу.

Зараз писати не можу, чомусь зупиняється серце.

Який несмак, серце, зупинятися на півслові...

Як жити — ти стукало вправно, а як згадати те життя, так ти відразу в кущі, відразу зупинятися...

Я тобі покажу, як зупинятися...

Ти б краще зупинилося, коли я писав заяву в партію.

Все одно... зу... пи... ня... є...

Далі буде.

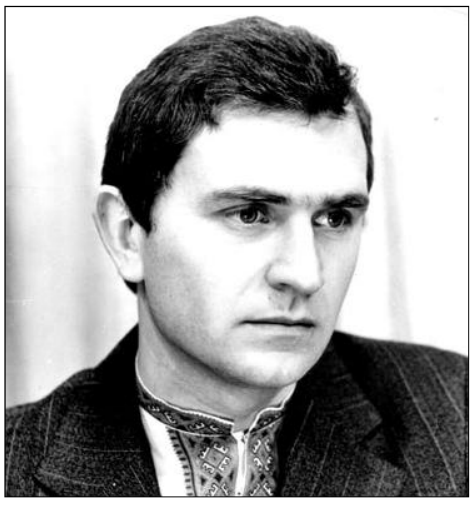

Валерій ГЕРАСИМЧУК

РОЗП'ЯТТЯ, або МАРІЯ БІЛЯ ХРЕСТА

Уривки з трагедії

***
Волосся на мені заворушилось,
як сотник бити цвяхи приказав…

А як розповісти про це?!

…"Звершилось",
як Сам Ісус востаннє проказав.

Страшні то муки… Що тут ще гадати —
те розпинання страшно і згадати.

…Отак валялись черепи в рові,
а так от хрест підводили
в крові…

А люди на Голгофу прибували.
Дивились, як долоні прибивали.
Й плювали в бік розп'ятого Христа,
як і усю дорогу до хреста…

А хрест важкий був… Він лише до рогу
доніс його, а далі вже не зміг…

… Хоч я ось іншу згадую дорогу,
а там, на тій дорозі, —
радість, сміх.

І цих людей з обіймами палкими!
Вони були в неділю не такими…

Вони ж очей до ранку не стулили
й Ісуса ждали, як найбільше з див.
Йому ж дорогу одягом стелили,
коли в Єрусалим Він уїздив!

І зеленню стелили шлях, і віттям.
Таке уперше на очах моїх…
Його ж тоді показували дітям,
піднявши понад головами їх!

І хоч не мав Він ні святого сану,
ні титулів високих при дворі —
йому хвалу співали і осанну
і зрячі, і сліпі, й поводирі.

Ще й досі крики радісні витають,
де Він проїхав, сівши на осля!

… Це людоньки… Вони вас привітають,
вони ж і розіпнуть вас опісля.

***
Одні плювали.
Другі так дивились.
А вояки маслинами давились
і глузували, спершись на списи:
"Якщо Ти Цар,
то Сам Себе спаси!"

А в нього ж рана запеклась на рані!
І всі такі залиті кров'ю, рвані.
Бо там, де з батога звисав свинець,
лишалось рване тіло чи синець.

Він і тоді, як прибивали руки,
очей Своїх сльозами не зросив.
Він довго на хресті терпів ці муки.
А потім тихо пити попросив.

Та ті, які весь час Христа жалили,
нітрохи й тут Його не пожаліли.
Вина Йому подав хтось із катів.
Але Ісус прийняти не схотів.

Тоді вино забрали і натомість
дали Ісусу оцту чи ропи…
Зате Марія втратила свідомість
і так і впала поміж черепи.

Поблідла вся. Зробилась біла-біла.
Тоді схопилась і кудись побігла.
Та все благала: "Не приймай вина…"
Напевно, збожеволіла вона.

Вона й раніш — то закричить, то стихне,
поклавши палець на свої вуста.

…А бігла, то казала все, що встигне
із чистою водою до хреста…

А із Христа тим часом насміхались.
Хто на слова дошкульніший, змагались.
І під мовчання згідливе, німе,
кричали: "Хай Він Сам Себе зніме!"

З Ісуса кпили навіть два злочинці,
яких на той час поруч розп'яли.

…А фарисеї сіли на овчинці
і глек вина за успіх
розпили…

А Він зітхнув так тяжко, що долина
здригнулася. І духа враз віддав.
Й заплакала Марія Магдалина,
яку хтось разом з Ним колись видав.

Запричитала, скільки стало сили.
Всі інші і собі заголосили.
І руки підняли в небесну синь,
сказали: "Він і справді Божий Син!"

Усі забули про плювки й огуди
і почали себе гатити в груди.
Найдужче бив якийсь там бородань…

Голгофа аж здригалась
від ридань.

Хтось голосив, відкривши рот, як вершу.
Хтось вив надривно голосом нудним…

… Пророка завжди розпинають спершу,
а потім побиваються над ним.

Оце і все, що на Голгофі сталось.
Ні, там ще кілька вояків зосталось.

…Вони тихцем кидають жеребки
і ділять одяг, наче жебраки.

Та вороння ще кряче там зловіщо.
Месію розп'яли… Але за віщо?!

Іван Хреститель, як почав хрестини,
казав про Нього вдень і уночі,
що не доломить Він очеретини
і що ґнота не згасить на свічі!

Він же прийшов для миру і любові.
А довелося із хрестом брести…

… Усіх пророків ждуть хрести дубові.
І взагалі усіх нас ждуть хрести.

Гряде кінець. І будуть люті січі.
І трупи в клоччях порваних верет.
…Знайдуться ті, які погасять свічі,
а потім доламають очерет…

***
І ось на кручах, де місця скалисті,
спить мій Синочок у новій колисці…
…Ти, Сину, в сні боровся проти зла?
А я Тобі водиці принесла…

(Аж тепер складає човником свої долоні).

У місті оддала останню драхму
якомусь водовозу із села…
…Ти так тоді благально мовив "прагну",
що я спішила й глека не взяла.

То я води у пригорщу набрала.
…А вояки наставили списи
й дивились люто крізь свої забрала…
А потім ще й накинулися пси.

А в мене ж ані каменя, ні палиці.
Сама не знаю, як я і втекла.
…Я бігла… А вода текла крізь пальці…
Усе текла.
Текла-текла-текла…

Напийсь. Вона цілюща і живильна.
Вона втамує спрагу і спасе…
…Ти не лякайся — я не божевільна.
Я при умі. Я розумію все.

Це хрест стоїть, поструганий до блиску.
І зовсім він не схожий на колиску.
Я навіть знаю, хто його тесав…
Не знаю тільки я —

чому Ти Сам?

Хай вояки ув одяг Твій оділись.
Хай фарисеї правлять десь бали.
…Та друзі де?.. Куди вони поділись?..
Скажи мені, якщо вони були…

Вони могли до Риму написати —
у них же там знайомства і посли…
…Ти цілий світ цей кинувся спасати!
Чого ж Тебе, Дитино, не спасли?

Ти скажеш: не вони цей хрест зрубили
і не вони на страту повели.

Нехай і так. Та що вони зробили,
коли Тебе так тяжко сповили?

Покинули тут воїнів на варті
й самі пішли до втіх своїх земних?..
…Синочку мій! Вони ж тоді не варті,
щоб так пекельно мучитись за них!

(Торкнулась рукою чола, сіла біля хреста).

Як добре, що Господь послав весну, —
я біля Тебе ляжу і засну.

На цій горі, де Ти ставав стопою,
побуду ще хоч трішечки з Тобою.
Побачу ще Тебе хоч уві сні.
І прожену ці думи навісні.

А завтра… Завтра вранці, як прокинусь
і як побачу, що я тут сама, —
я знову божевільною прикинусь,
аби і справді не зійти з ума…

(Знову торкнулася рукою чола).

От голова поволі й прояснилась.
Мені сьогодні ця гора приснилась.
…Якийсь такий чудний і дивний сон…
Скрізь ходять люди, вдягнуті в віссон.

І кат когось до древа прибиває.
А люд все на Голгофу прибуває.
…А в мене щось таке в очах зрина,
мов ця гора — це засік для зерна…

І засік цей із славою сумною
засипаний половою самою!
А ми з Тобою в засіку якраз,
і ця полова засипає нас…

Її обійми схожі чимсь на лови.
І тонемо у них — то Ти, то я…

(Доторкнулася до хреста).

…Ти ж мав зерно звільнити від полови…
Синочку мій! Де ж віячка Твоя?

БУТИ ЧЕСНИМ

Інтерв'ю з драматургом Валерієм Герасимчуком

Сьогодні ми багато говоримо і пишемо про духовність. А її чомусь стає все менше і менше: забуваються народні традиції, топчуться моральні цінності, цегляні собори будуються, а водночас — рушаться собори людських душ… І ми знову повертаємося до розмови про нашу духовність.

Напередодні Великодня актриса, письменниця, головний редактор Головної редакції популярної музики та розважальних передач Національної радіокомпанії України Лариса НЕДІН зустрілася з драматургом Валерієм ГЕРАСИМЧУКОМ і повела з ним розмову про найсокровенніше і найсвятіше — про нашу віру в Бога, в ідеали, в людей.

— Валерію, у Вашій творчості постійно присутня релігійна тематика: Ви написали трагедію про розп'яття Ісуса Христа, драму про митрополита Української греко-католицької церкви Андрея Шептицького… І не тільки це…

— Крім трагедії "Розп'яття" і драми "Андрей Шептицький", ще є образи двох священиків у п'єсі "Трагедія Нобеля і драма Хемінгуея", осмислення теми віри у драматичній поемі "Шумери", образи Ангела і Чорта, як уособлення добра й зла, у п'єсах "Козак з Лугу", "Нестрашний суд", "Ангел-хранитель", вірші "Маленький Ісус", "Зелені свята", багато роздумів про Бога і про віру в "Оббитих пелюстках" (це думки про літературу). Я постійно звертаюся до цієї теми, намагаючись, звичайно ж, не повторюватись при цьому.

— Що змушує Вас весь час повертатися до релігійної тематики? Ви вірите в Бога?

— Ви поставили конкретне запитання, на яке мені дуже важко конкретно відповісти. На жаль, я не можу назвати себе віруючим у повному розумінні цього слова, бо не дотримуюся церковних приписів, рідко ходжу до церкви, з молитов знаю лише "Отче наш". Але при цьому все-таки постійно думаю про Бога і звертаюся до нього у своїх творах. Мені здається, що це закономірно. Адже слова "духовність, дух, душа" — слова однокореневі. А про що ж іще, як не про душу й духовність пише письменник? А чи вірю я в Бога?

Колись Лев Толстой запитав Максима Горького, чи вірить він у Бога. Горький щиро зізнався, що не вважає себе віруючим. На що Толстой відповів: "А я вот прочитал ваши произведения и считаю вас глубоко верующим человеком". І це справді так, бо тільки людина з Богом у серці могла написати про бідних і знедолених так, як це зробив Горький у п'єсі "На дні".

Або візьмімо інші, ближчі нам приклади. У часи войовничого атеїзму і потоптання всього святого Олесь Гончар пише роман "Собор", де прямим текстом звертається до сучасників: "Бережіть собори своїх душ!" Чи ось уже тепер беру я в руки книгу Олексія Довгого "Вибрані мініатюри" і знаходжу там такий до щему болючий чотиривірш: "За те, що повно навкруги облуди, За те, що матір обминає син, Один я винен в цілім світі, люди. Один я винен. Тільки я один" (а з часів ще старих, тоталітарних, я ношу в пам'яті інший вірш цього поета: "Коли на битви кличуть сурми, Коли в огні горять світи, Для непокірних роблять тюрми, А для покірних — хомути"). І для мене не постає запитання, чи вірив Олесь Гончар і чи вірить Олексій Довгий у Бога…

По ділах людини і по творах письменника потрібно судити — вірить ця людина і цей письменник у Бога чи ні.

— Тут Ви дуже правильно сказали, бо скільки ми знаємо випадків, коли людина знає лише "Отче наш", але проживає своє життя достойніше від тих, хто постійно ходить до церкви, лукавлячи при цьому перед Богом і людьми. Фарисейства, на жаль, спостерігається ще дуже багато…

— Справді так, але не хотілося б про це багато говорити у Великодні дні, коли люди йдуть до церкви святити паску. Ви ж знаєте, що ми дуже довго жили в такі часи, коли навіть партійні функціонери хрестили своїх дітей підпільно. Але ж таки хрестили! Більшість із нас не вміли ні хреститися, ні молитися, ми не дотримувалися постів — душею більше постили, бо такі твори як "Собор" Олеся Гончара з'являлися надзвичайно рідко. Тому якщо тепер люди йдуть до церкви і, хрестячись та молячись, роблять це часом невміло — не треба їх за це осуджувати і вбачати у цьому фарисейство. Тут нехай кожен відповідає за себе — щиро чи нещиро він молиться і кається у своїх гріхах. Основне, щоб ті люди, які моляться, не чинили більше зла! Бо найбільший гріх — чинити злочини і прикриватись при цьому Богом.

Для себе ж я колись вивів формулу, яку записав у "Оббитих пелюстках": "У літературі, як і в житті: якщо вже не вдається бути святим, то треба бути хоча б чесним".

— І Вам завжди вдавалося бути чесним?

— У літературі — завжди. А в житті — не знаю… Принаймні я старався.

Можливо, робив помилки і навіть дурниці, але свідомо продуманої підлості не зробив нікому. Письменників за таке Бог карає творчим безпліддям, а мене він поки що не карає.

— Що Ви побажаєте нашим читачам у ці Великодні дні?

— У народі кажуть: надія помирає останньою. А ми знаємо, що людину тримають на світі віра, надія і любов. Тож нехай ніколи не помирає ваша віра і любов — тоді ніколи не помре і ваша надія.